ПРАЛЕТАРЫ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР.

№ 102 (1636) | Аўторак, 26 снежня 1961 года | Цана 4 кап.

III ПЛЕНУМ ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ СССР

Абмеркаванню задач, якія паставіў перад савецкімі пісьменнікамі гістарычны XXII з'езд КПСС, быў прысвечаны III пленум праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, які праходзіў 22—23 снежня ў Маскве.

Пленум адкрыў уступнай прамовай першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Канстанцін Федзін.

З дакладам «XXII з'езд КПСС і задачы савецкай літаратуры» выступіў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Георгій Маркаў.

У спрэчках па дакладу прынялі ўдзел Л. Собалеў, Л. Дзмітэрка, І. Шамякін, Н. Зар'ян, В. А. Смірноў, Н. Мардзінаў, Л. Якіменка, А. Нікулькоў, С. Арсанаў, К. Варанкоў, Мехці Гусейн, А. Салынскі, Каміль Яшэн, В. Ярмілаў, С. Міхалкоў, В. Касалапаў, В. Озераў, І. Анісімаў, Е. Мальцаў, Г. Мядынскі, Б. Сучкоў, Анці Цімонен.

З заключным словам выступіў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Г. Маркаў.

Удзельнікі пленума аднадушна прынялі прывітальнае пісьмо Цэнтральнаму Камітэту КПСС. У ім гаворыцца: «Рашэнні XXII з'езда і Праграма КПСС узброілі нас усім для таго, каб ажыццявіць задачу, пастаўленую партыяй, — стварыць вялікае мастацтва камунізма, вывесці савецкую літаратуру не толькі па ідэйнасці і багаццю зместу, але і па мастацкай дасканаласці на першае месца ў сусветным мастацкім развіцці».

З ПАЧУЦЦЁМ АДКАЗНАСЦІ ПЕРАД НАРОДАМ

Іван ШАМЯКІН

ГРАНДЫЁЗНЫ гістарычныя рашэнні XXII з'езда КПСС, велізарна іх значэнне для лёсу народа, для росту яго духоўных сіл, духоўнай магутнасці — для развіцця савецкай літаратуры і мастацтва.

І нам сёння абсалютна ясна адно: пасля XXII з'езда пачынаецца новы перыяд у жыцці нашай літаратуры, які ў многім адрозніваецца не толькі ад 30-х і 40-х гадоў, ад пасляваенных год да XX з'езда, але і ад перыяду паміж XX і XXII з'ездамі. Мы ўсе далёкія ад думкі, каб штосьці закрэсліваць або чарніць з таго, што было зроблена ў папярэднія гады. Не, зроблена многа добрага, вырасла вялікая літаратура — адзіная, інтэрнацыянальная — гераічных савецкіх народаў. Але ў мяне такое ўражанне, што ў мінулым, хоць у кожнай з братніх літаратур былі вялікія ўдачы, у нас ішлі, галоўным чынам, колькасныя накапленні. А вось цяпер надышоў той перыяд, калі, гаворачы мовою філасофіі, колькасныя накапленні пяройдуць у новую якасць. Вядома, у літаратуры гэты скачок не можа адбыцца за час аднаго пісьменніцкага пленума, сходу, за месяц і нават за адзін год. Павінны з'явіцца новыя творы, у якіх адлюстраваліся б рашэнні XXII з'езда і справы народа, які выконвае гэтыя рашэнні. Не можа быць сумнення, што поўнае асуджэнне культу асобы, пераадоленне яго вынікаў ва ўсіх сферах жыцця, велічная праграма пабудовы камунізма і барацьбы за ўмацаванне міру народзяць зусім якасна новыя адносіны паміж людзьмі, а, значыць, павінна быць якасна новае адлюстраванне гэтых узаемаадносін у творах літаратуры і мастацтва. З'явяцца новыя тэмы, сюжэты, героі.

Якія яны будуць? У чым іх адрозненне? Каб загадзя гэта ведаць — што вельмі важна для кожнага мастака, бо толькі адчуваючы напрамак руху, можна адкрываць новае! — мы павінны сёння больш уважліва, чым рабілі гэта раней, прыглядацца да герояў нашых будучых кніг, да іх матэрыяльнага і духоўнага жыцця.

У многім змянілася гэтае жыццё, а разам з ім і людзі. Не будзе перабольшаннем сказаць, што ў апошні час, асабліва пасля XXII з'езда, усе мы сталі разумнейшыя, смялейшыя, больш пільныя, больш дальнавідныя, прыгажэйшыя. Так, душэўна прыгажэйшыя. Сёння ўсюды, у горадзе і вёсцы, можна заўважыць, як людзі імкнуцца выконваць прынцыпы маральнага кодэкса будаўніка камунізма, маральна ўдасканальвацца. А якой рашучай і бязлітаснай стала барацьба грамадства з рознымі праявамі перажыткаў мінулага — з чэрствасцю, бяздушнасцю, бюракратызмам, дармаедствам, сквапнасцю, лянотаю і інш.

У нас яшчэ нямала бяздушных і чэрствых людзей, ёсць факты нізасці і подласці. Але ў наш час цяжка ўжо ўявіць калектыў, які мог бы застацца раўнадушным да лёсу свайго члена, свайго таварыша, як гэта здаралася раней. Адзін з важнейшых маральных прынцыпаў камуністычнага грамадства становіцца нормай паводзін калектыву і кожнага грамадзяніна.

Давер'е калектыву да свайго члена і чалавека да свайго калектыву — гэта, магчыма, адзін з важнейшых вынікаў барацьбы партыі супраць вынікаў культу асобы.

Да гонару нашай літаратуры— яна заўсёды прапагандавала гэта высокае давер'е, гэтую ленінскую павагу да чалавека. Савецкія пісьменнікі рабілі гэта перакона на і шчыра нават у тыя цяжкія беззваротныя часы.

У будучых нашых кнігах, спектаклях, фільмах галоўным героем павінен стаць наш сучаснік, будаўнік камунізма. Гэта ісціна абсалютная і бясспрэчная. Але кожная тэма патрабуе накаплення пэўнага вопыту. Нічога не ствараецца без вопыту. Вядома, на найбольш правільным шляху ў распрацоўцы пластоў сучаснасці мы знаходзіліся пасля XX з'езда партыі. І зроблена за гэтыя гады ў галіне прозы, паэзіі, драматургіі нямала. Напісана многа розных твораў — добрых, пасрэдных і няўдалых. Само сабой зразумела, што ўсе гэтыя творы патрабавалі самага стараннага і аб'ектыўнага крытычнага аналізу. Але я не зраблю адкрыцця, калі скажу, што іменна ў гэтыя гады наша крытыка, як ніколі, была абыякавая і пасіўная да твораў на тэмы сучаснасці. Я маю на ўвазе крытыку беларускую і рускую — ва ўсесаюзных газетах і часопісах. Напэўна такое ж становішча і ў многіх іншых братніх літаратурах. А без дапамогі разумных па-марксісцка-ленінску адукаваных крытыкаў-тэарэтыкаў, якія расцілі б літаратуру, як дбайны садоўнік свой сад, нам, практыкам, часам нялёгка разабрацца ва ўсіх складаных праблемах свайго жанру і ўсяго літаратурнага працэсу.

У апошнія гады беларускія крытыкі і літаратуразнаўцы прарабілі адну карысную работу: аднавілі імёны пісьменнікаў, якія нявінна пацярпелі, запоўнілі выкрэсліванні ў гісторыі літаратуры. Гэта вельмі важна і патрэбна. Але нельга, каб гэтая работа рабілася на шкоду распрацоўкі надзённых праблем развіцця літаратуры. А такі адыход крытыкаў у 20—30 гады, на жаль, наглядаецца, і не толькі ў беларускай літаратуры.

І ці не слабасцю крытычнай думкі, халодным стаўленнем крытыкаў да твораў аб сучаснасці тлумачацца некаторыя нечаканыя павароты да тых ці іншых тэм?

Гады пасля XX з'езда ў беларускай літаратуры характарызуюцца актыўнымі творчымі пошукамі новых тэм, вобразаў, новых форм. Нельга не адзначыць, што пошукі гэтыя ішлі ў адным, магістральным, напрамку — у плане асваення лепшых традыцый класічнай і савецкай літаратуры. У нас менш за ўсё было зрываў і заскокаў і амаль не аддавалася даніна розным модным плыням, якія яўна прыплылі з захаду. Герой — наш сучаснік — займаў цэнтральнае месца ў творах усіх жанраў. Вядома, у авангардзе ішла паэзія. Але і проза радавала сваім актыўным умяшаннем у жыццё. Іменна тады, гады чатыры назад, з'явіўся рад буйных твораў аб сучаснасці, якія атрымалі ўсесаюзнае прызнанне. Гэта раманы і аповесці П. Броўкі, Т. Хадкевіча, Я. Брыля, Ул. Карпава, А. Кулакоўскага, Ул. Дадзіёмава і інш. Раман у беларускай літаратуры атрымаў найбольшае развіццё ў пасляваенны час. Іменна дзякуючы раману, наша літаратура выйшла да ўсесаюзнага чытача. І, вядома, паварот раманістаў да тэм сучаснасці быў вельмі радасная з'явай.

Але цяпер заўважаецца нешта, што сапраўды цяжка растлумачыць.

Паэзія і драматургія і сёння плённа ўзнімаюць і распрацоўваюць найбагацейшую цаліну сучаснасці і дамагліся добрага ўражаю — бясспрэчных удач. Аб гэтым сведчаць новыя паэтычныя зборнікі П. Броўкі, М. Танка, П. Панчанкі, Р. Барадуліна, М. Калачынскага, К. Кірэенкі, новыя спектаклі па п'есах А. Макаёнка, І. Козела, П. Васілеўскага, якія палюбіў глядач.

А вось проза ў апошнія два гады амаль уся адышла ў мінулае. Нават проза малых форм — апавяданне. У 1961 г. нашы часопісы не апублікавалі ніводнага значнага празаічнага твора, прысвечанага жыццю і працы нашых сучаснікаў. Пішуцца і друкуюцца раманы аб жыцці беларускага сялянства ў канцы мінулага стагоддзя, аб рэвалюцыі 1905 г., грамадзянскай вайне, аб першых гадах Савецкай улады і зноў многа аб Айчыннай вайне Сярод гэтых раманаў ёсць творы сапраўды таленавітыя, як, напрыклад, раман І. Мележа «Людзі на балоце».

Мележ працуе над трылогіяй і таму апраўдана, што першы раман ён прысвяціў жыццю палескага сялянства ў 20-я гады.

Кожнага паасобку пісьменніка мы не можам папракнуць за выбар тэмы. Папракнуць можна толькі за слабую рэалізацыю любой тэмы. Але калі ў наш імклівы і здзіўляючы па гераізму народа час у тым ці іншым жанры з'яўляецца такі агульны перакос у бок мінулага, гісторыі, гэта не можа не трывожыць. Выпадкова гэта ці ёсць якіясьці прычыны? Ці ёсць падобныя з'явы ў іншых братніх літаратурах? Ці не тлумачыцца гэта дзіўнай пазіцыяй нашай крытыкі, якая і па сённяшні дзень сустракае творы аб сучаснасці часта пагардлівым маўчаннем?

Калі я задаваў пытанне: ці ёсць падобныя з'явы ў іншых братніх літаратурах? — я рабіў гэта не з марнай мімалётнай цікавасці. Мне сапраўды заўсёды хочацца ведаць пра ўсе працэсы, якія адбываюцца сёння ў братніх літаратурах. Але калі пра ўкраінскую літаратуру я магу даведацца з першакрыніц, дык прачытаць грузінскія ці латышскія часопісы і газеты я, на жаль, не магу. І тады я звяртаюся да «Дружбы народаў», да «Литературной газеты», да іншых органаў Саюза пісьменнікаў СССР. Але — дарэмна! — рэдка, вельмі рэдка можна знайсці ў гэтых цэнтральных, усесаюзных, агульналітаратурных выданнях грунтоўны разумны артыкул аб становішчы ў той ці іншай нацыянальнай літаратуры. Мала выдае нацыянальных крытычных і літаратуразнаўчых работ і наша выдавецтва «Советский писатель». Пра гэта гаварылася і на II і на III з'ездах пісьменнікаў, на многіх нашых пленумах. Аднак зрухі нязначныя і да гэтага часу.

А ў святле палажэнняў Праграмы КПСС пытанні ідэйнага адзінства, збліжэння нацыянальных літаратур, іх узаемаўзбагачэння павінны ставіцца і распрацоўвацца з усёй вастрынёй і сур'ёзнасцю.

У Праграме КПСС запісана:

«Надаючы рашаючае значэнне развіццю сацыялістычнага зместу культур народаў СССР, партыя будзе садзейнічаць іх далейшаму ўзаемаўзбагачэнню і збліжэнню, умацаванню іх інтэрнацыянальнай асновы і тым самым фарміраванню будучай адзінай агульначалавечай культуры камуністычнага грамадства. Падтрымліваючы прагрэсіўныя традыцыі кожнага народа, робячы іх здабыткам усіх савецкіх людзей, партыя будзе ўсямерна развіваць новыя, адзіныя для ўсіх нацый рэвалюцыйныя традыцыі будаўнікоў камунізма...»

Іменна ў літаратуры і мастацтве лепш за ўсё знаходзяць сваё адлюстраванне народныя традыцыі, старыя і новыя. І таму лепшыя дасягненні нацыянальных літаратур павінны як мага хутчэй ставіцца здабыткам усіх савецкіх людзей. У гэтым вялікая роля Саюза пісьменнікаў СССР, яго друкаваных рускіх органаў, бо руская мова з'яўляецца сродкам сувязі паміж усімі савецкімі народамі. Ненармальна, калі некаторыя добрыя кнігі нацыянальных пісьменнікаў перакладаюцца і выдаюцца толькі праз тры-пяць год пасля выхаду іх у арыгінале.

Растуць і шырацца сувязі паміж нацыянальнымі літаратурамі, няўхільна ідзе працэс іх збліжэння і ўзаемаўзбагачэння. Але і гэтыя працэсы ў нас дрэнна абагульняюцца і вывучаюцца — і на месцах, у рэспубліках, і ў цэнтральных органах. Іншы раз больш увагі аддаецца форме чым зместу з'явы.

У апошнія гады па ініцыятыве раду рэспубліканскіх саюзаў пісьменнікаў пачалі праводзіцца цікавыя мерапрыемствы — Тыдні і Дэкады братніх літаратур. Але часта і ў правядзенні гэтых сустрэч і галоўным чынам у асвятленні іх у друку больш аддавалася даніна знешняму боку справы, форме. Ні для кога не сакрэт: мнагавата ў нас у гэтых тыднях параднасці і малавата дзелавога абмеркавання праблем і твораў тых літаратур, прадстаўнікі якіх з добрымі намерамі і шчырай радасцю сустракаліся. Прымаем мы адзін аднаго часта як заморскіх гасцей. А мы ж члены адной вялікай і дружнай сям'і, браты, і робім адну агульную вялікую справу. І апроч святкавання, у нас павінны пры сустрэчах адбывацца сур'ёзныя размовы пра самае галоўнае і істотнае ў нашай вялікай гаспадарцы, як гэта бывае заўсёды, калі з'язджаюцца браты. Пачаўшы добрую справу, мы іншы раз спыняемся на паўдарозе. У час Тыдняў беларускай літаратуры на Украіне, Латвіі і Літве ў СП гэтых рэспублік адбыліся вельмі добрыя размовы, абмен думкамі; украінскімі, літоўскімі, латышскімі і беларускімі пісьменнікамі было выказана шмат цікавых думак і прапаноў, накіраваных на далейшае пашырэнне нашых літаратурных сувязей. Але, на жаль, далёка не ўсё з гэтага было ажыццёўлена. Як кажуць, «заела цякучка». А гэтай цякучкі, мітусні ў нас яшчэ многа. І тады за дробязямі мы ўпускаем вялікія і важныя пытанні.

Магчыма, гэта мая суб'ектыўная думка, але ў мяне асабіста такое ўражанне, што сакратарыят СП СССР у апошні час звузіў сваю ролю ў арганізацыі літаратурнага працэсу ў нацыянальных рэспубліках. Нам не трэба апекі. Мы выраслі з трусоў, як гаварыў Мікіта Сяргеевіч, і надзелі штаны. Але абагульненне вопыту работы па ўсіх праблемах развіцця нацыянальных літаратур, публікацыя гэтых абагуленых тэарэтычных вывадаў, лепшая, чым ёсць, прапаганда ўсяго лепшага, што створана і ствараецца, магла б аказаць усім нам неацэнную дапамогу.

Велічныя задачы паставіў перад намі XXII з'езд, Праграма КПСС. Каб выканаць гэтыя задачы, апраўдаць высокае і ганаровае званне памочнікаў партыі, мы павінны працаваць па-новаму, па-камуністычнаму і за рабочым сталом, і ў нашых друкаваных выданнях, і ва ўсіх іншых рабочых органах Саюза пісьменнікаў. А самае галоўнае — мы павінны глыбей вывучаць жыццё народа, пастаянна быць з людзьмі, каб не абмінуць тыя найцікавейшыя працэсы, якія цяпер адбываюцца ва ўсіх галінах жыцця.

Беларускія пісьменнікі працуюць сёння з пачуццём асаблівай адказнасці перад партыяй, перад сваімі чытачамі. І мы ўпэўнены, што ў хуткім часе ў нас з'явяцца творы ва ўсіх жанрах, якія праўдзіва і ярка адлюструюць гераічную працу будаўнікоў камунізма.

Выступленне на III пленуме праўлення Саюза пісьменнікаў СССР.

Бярозаўская ДРЭС — напярэдадні пуску. Кіпучым, напружаным жыццём жывуць яе будаўнікі. Заканчваюцца апошнія мантажныя работы. Радасна на душы ў кіраўніка электрамантажнікаў, старшага прараба Якава Андрэевіча Васільева.

Фота Л. Папковіча.

УСЕСАЮЗНАЯ НАРАДА па пытаннях ідэалагічнай работы

Учора ў Маскве, у Вялікім Крамлёўскім палацы, адкрылася Усесаюзная нарада па пытаннях ідэалагічнай работы.

Нараду кароткім уступным словам адкрыў Першы сакратар Цэнтральнага Камітэта КПСС таварыш М. С. Хрушчоў.

З дакладам — «XXII з'езд КПСС і задачы ідэалагічнай работы» — выступіў сакратар Цэнтральнага Камітэта партыі тав. Л. Ф. Ільічоў.

ПЕРАКЛАДАЦЬ ЛЕПШАЕ І ВЫДАТНА

З году ў год павялічваецца выпуск перакладаў мастацкай літаратуры ў савецкай краіне. Камісія савета па мастацкаму перакладу пры праўленні СП СССР, якая заклікана кіраваць гэтай справай, у мэтах павышэння якасці мастацкага перакладу, упарадкавання справы выдання перакладных кніг, развіцця грамадскіх форм рэдакцыйнай работы, кантролю грамадскасці за работай выдавецтваў падрыхтавала прапановы да праекта «Палажэнне аб выданні мастацкіх перакладаў у СССР».

Чарговае пашыранае пасяджэнне бюро секцыі перакладаў з удзелам актыву перакладчыкаў Саюза пісьменнікаў і работнікаў Дзяржвыдавецтва было прысвечана абмеркаванню гэтага Палажэння.

Прысутныя адзначылі важнасць гэтага дакумента, унеслі свае прапановы і ўдакладненні.

У абмеркаванні Палажэння аб мастацкіх перакладах прынялі ўдзел Н. Кіслік, В. Нікіфаровіч, М. Татур, Л. Салавей, Я. Казека, Я. Семяжон, В. Крайко, В. Сёмуха.

Паляпшэнне арганізацыі выдання і рэдагавання перакладаў мастацкай літаратуры — надзённая справа выдавецтваў і грамадскасці.

Героі нашых дзён

ПАРТЫЙНЫ САКРАТАР

У апошнія месяцы Генадзь Матросаў хадзіў сумны і пануры. Усмешка знікла з яго твару, і ўвесь ён неяк прыціх, насцярожыўся. Нельга было пазнаць у ім ранейшага Гену, заўсёды рухавага і непаседлівага.

Дык чаго ж засумаваў ты, Гена?

Многія члены брыгады шукалі адказ на гэтае пытанне і не маглі знайсці. Розныя былі здагадкі, але ніхто не ведаў, чаму адбыліся такія змены з іх брыгадзірам.

Між тым у свядомасці Матросава ішла напружаная барацьба. Раптам дзесьці ў душы з'явіўся яшчэ адзін Матросаў, і гэты, другі, увесь час, нават сярод ночы, не даваў спакою... Ён, гэты другі Матросаў, клікаў угаворваў, пераконваў:

«Ідзі, Гена, падзяліся сваімі думкамі, сваімі сумненнямі з людзьмі, і яны зразумеюць цябе. Ідзі, не пакутуй адзін... Чым раней ты гэта зробіш, тым лепш. Інакш пашкадуеш...»

Але Гена не ішоў, ён баяўся, а, галоўнае, саромеўся.

Так, яго судзілі, а ён утаіў гэта ад сяброў, таварышаў. Яны не ведаюць усяго. Яны вераць яму, паважаюць яго.

А на самой справе ён, Матросаў, не заслугоўвае гэтага. І цяпер голас сумлення загаварыў у ім асабліва настойліва. Дык што ж рабіць, дзе выхад? Расказаць усю праўду? Але тады скажуць:

«Што ж ты, даражэнькі, да гэтага часу маўчаў? Чаму ўтойваў? Хацеў у начальнікі пралезці? Сорамна, ой, як сорамна!»

Нарэшце, Матросаў не вытрываў пакут таго, другога Матросава, і больш маўчаць не мог.

Ёсць такі чалавек на будоўлі, і толькі з ім адным вырашыў падзяліцца Генадзь Матросаў. Гэта—Мікалай Міхайлавіч Чэчат, сакратар партыйнага камітэта «Нафтабуда».

Выпадак натрапіўся нечакана. Як звычайна, Чэчат прыйшоў у брыгаду Матросава ў сераду, раніцай, перад пачаткам змены. Тут ён правёў амаль цэлы дзень. А ўвечары, калі сакратар парткома збіраўся ісці дамоў, Генадзь запытаўся ў яго:

— Можна вас праводзіць, Мікалай Міхайлавіч?

— Вельмі буду задаволены быць у кампаніі такога сімпатычнага маладога чалавека,—пажартаваў той. А затым, ужо больш строга дадаў:

— Тым больш, і я хацеў з табой пасакрэтнічаць сам-насам. Нешта мне твой настрой не падабаецца, сокал.

Спачатку ішлі моўчкі, кожны думаў пра сваё. Затым маўчанне парушыў Мікалай Міхайлавіч:

— А чаму, Гена, ты не рыхтуешся ў партыю ўступіць? Хлопец ты добры, брыгадай кіруеш, як мае быць.

І ўжо больш прыўзнята:

— Ды што гэта я цябе расхвальваю! Ты ж сам лепш ведаеш, які ты ёсць. І, увогуле, кожны чалавек пра сябе больш ведае...

— Так, гэта праўда, Мікалай Міхайлавіч...—нявесела пачаў Матросаў. І ў сваю чаргу запытаўся:

— Вось вы мяне ў партыю рэкамендуеце, а ці ведаеце добра, што я за чалавек?

Запытаўся і ў чаканні адказу перажыў страшэнна пакутлівае імгненне.

— Добры чалавек, вось хто ты, Гена!

— Памыляецеся, Мікалай Міхайлавіч,—заўважыў Матросаў. І ўжо з сілай выціснуў словы:—Дрэнны чалавек—вось хто я...

Абодва раптам спыніліся. Чэчат здзіўлена і вельмі пільна паглядзеў у вочы Матросаву і сказаў:

— Не веру. Не, не веру...

І затым пачуў невясёлы расказ Матросава.

...Нарадзіўся ён у 1932 годзе. Бацьку і маці не памятае, таму што яны пакінулі яго, калі Гену не было і года ад нараджэння. Маці выйшла замуж за другога, а бацька ўзяў сабе новую жонку. І маці, і бацька невядома куды паўцякалі ад маленькага Гены, пакінуўшы яго. Добра, што ў бабулі і дзеда аказаліся добрыя сэрцы і яны ўзялі хлопчыка да сябе. Але з кожным годам старыя адчувалі сябе ўсё горш і горш, і Гена, калі крыху падрос, пачаў думаць пра свой хлеб. Ён паступіў у школу ФЗН, скончыў яе і пачаў працаваць на будоўлях Мінска. Тады яму было семнаццаць год. Жыў у інтэрнаце. Вядома, там у яго былі і сябры, але такія, што любілі і пагуляць, і выпіць. А дзе выпіўка, там часта і непрыемнасці. Аднойчы (Гена цяпер ужо не памятае, з якой прычыны) сябры сабраліся і выпілі. Выпілі і пабіліся. Гена ў бойцы ўдзелу не прымаў (ён увогуле па характару спакойны), але ж быў у гэтай кампаніі і разам з усімі трапіў на лаву падсудных. Разам з усімі давялося дзяліць і грахі. Пакуль у другі раз разглядалася справа, Гена адседзеў каля года. Пасля яго адпусцілі. У Мінск ён больш не паехаў, а прыехаў да бабулі, у Шумілінскі раён. Там уладкаваўся ў МТС і працаваў.

— Ну, а цяпер вось тут працую,—закончыў Матросаў свой расказ.—А як працую—самі ведаеце.

Пакуль Матросаў расказваў, Чэчат не вымавіў ні слова і слухаў моўчкі, уважліва, зрэдку кідаючы позірк на субяседніка. Чэчат бачыў, як перажываў і пакутаваў Матросаў і адчуваў, што ў гэтым расказе няма фальшу. Гэта была як бы споведзь перад чалавекам, якому ён верыў.

— Гэта добра, Гена, што ты расказаў праўду,—сказаў Чэчат.— Толькі чаму не зрабіў гэтага раней?

— Саромеўся ды і людзей тады ведаў дрэнна. Каму можна было адкрыць душу?—адказаў Матросаў.

Чэчат разумеў, што ад таго, як ён ацэніць учынак Матросава і наогул яго мінулае, залежыць, магчыма, лёс гэтага простага рабочага хлопца. Значыць, трэба было падабраць нейкія пераканальныя і моцныя словы, якія б не зняважылі чалавека, а, наадварот, надалі яму сілы, узнялі настрой.

— Ведаеш, Гена, дарагі мой,— пачаў Мікалай Міхайлавіч.—Жыццё пражыць—не поле перайсці. Памылкі і ў моцных людзей, нават у герояў бываюць. Вядома, памылка памылцы не роўная. Ты памыліўся, але памылку выправіў, а галоўнае—застаўся чалавекам, нашым, сапраўдным савецкім чалавекам. Пройдуць гады, дзесяцігоддзі, прыедуць сюды, на бераг Заходняй Дзвіны нашы дзеці і ўнукі, запытаюцца, убачыўшы гэту аграмадзіну — Полацкі нафтаперапрацоўчы завод: «Скажыце, калі ласка, хто будаваў гэтае дзіва?» І пачуюць:

«Генадзь Матросаў, сын рабочага класа!»

Абодва, задаволеныя, засмяяліся.

А праз некалькі месяцаў Генадзя Матросава на пасяджэнні парткома прынялі кандыдатам у члены Камуністычнай партыі Савецкага Саюза.

Працуе цяпер Генадзь яшчэ з большым запалам. Яго брыгада спаборнічае за званне калектыву камуністычнай працы. Ажаніўся. Атрымаў кватэру. І яшчэ дэталь: уся брыгада Матросава—дружыннікі.

У партыйнага сакратара пасада ўсеабдымная. Неабмежаванае кола пытанняў, якімі ён павінен займацца, асабліва на такой вялікай будоўлі, як Полацкі нафтаперапрацоўчы завод, дзе працуюць тысячы і тысячы людзей. І калі б хапацца за вырашэнне ўсіх гэтых пытанняў, то любому партыйнаму сакратару не хапіла б на гэта і жыцця. У тым і майстэрства партыйнага кіраўніка, каб не распыліцца ў тысячах вялікіх і маленькіх спраў, знайсці галоўнае звяно, ухапіўшыся за якое, можна было б выцягнуць усё, усё...

І гэта галоўнае — выхаванне людзей. Так вучыць Мікіта Сяргеевіч Хрушчоў, калі гаворыць: пытанне аб кадрах, іх правільнай расстаноўцы, выхаванні і ўмелым выкарыстанні—гэта галоўнае пытанне ва ўсёй нашай рабоце. Чэчат добра памятае гэтыя словы, і яны дапамагаюць яму ў рабоце.

Дык вось, каб дастойна выканаць адказнае і ганаровае заданне партыі—своечасова здаць у эксплуатацыю Полацкі нафтаперапрацоўчы завод, трэба падабраць добрых людзей—будаўнікоў і перш за ўсё на рашаючыя ўчасткі. І трэба добра ведаць гэтых людзей. Іменна таму так рэдка можна застаць ва ўпраўленні трэста, у сваім кабінеце сакратара парткома Мікалая Міхайлавіча Чэчата. Ён заўсёды ў дарозе, крочыць пехатою з адной будаўнічай пляцоўкі на другую, з брыгады ў брыгаду, з участка на ўчастак. Пехатою, таму што так больш убачыш, больш пачуеш, а гэта вельмі важна для партыйнага сакратара.

І Чэчат сапраўды ведае многа.

Тут, на будоўлі ўспамінаюць такі выпадак.

Калі прыслалі новы экскаватар, пачалі думаць, каго прызначыць старшым машыністам. Дарэчы сказаць, на будоўлі не хапае землярыйных машын, і калі прыбывае новы экскаватар, то кожны раз гэта сапраўднае свята. Называлі многа кандыдатур, але самай прыдатнай аказалася тая, якую прапанаваў сакратар парткома. Гэта быў Анатоль Крэмень. Чэчат добра ведаў Анатоля і таму не сумняваўся ў ім, верыў, што ён апраўдае надзеі.

Так яно і было.

Цяпер экіпаж Крэменя—лепшы. Яго заслужана называюць «дазорным пярэдняга краю». Хлопцы там, як на падбор—дружныя, працавітыя. Працуюць і вучацца. Сам Крэмень ужо асвоіў чацвёртую прафесію — машыніста пад'ёмных кранаў. А, гледзячы на яго, і астатнія так жа робяць. Вялікім святам быў дзень, калі экіпажу прысвоілі званне «Экіпаж камуністычнай працы». Крэмень, уключыўшыся ў спаборніцтва за выкананне рашэнняў XXII з'езда КПСС, дабіваецца ўсё новых і новых поспехаў. Ён давёў цыкл аднаго абароту каўша да 15 секунд. Гэта вельмі высокая хуткасць. Хлопцы з экіпажа камуністычнай працы праславіліся яшчэ і тым, што сталі ініцыятарамі новага руху—вырашылі рамантаваць тэхніку сваімі сіламі і адмовіліся ад дапамогі брыгады слесараў. Яны самі рэгулярна праводзяць тэхнічны дагляд, уважліва сочаць за рэгуліроўкай і змазкай механізмаў і таму адмовіліся таксама ад паслуг дзяжурных слесараў. Акрамя таго, яны адмовіліся і ад учотчыка. Усё гэта сэканоміла дзяржаве многа сродкаў.

Партыйны камітэт і яго сакратар многа робяць для таго, каб абагуліць, пашырыць і ўкараніць вопыт перадавікоў. Асаблівую ўвагу надае партыйны камітэт папулярызацыі вопыту брыгад і ўдарнікаў камуністычнай працы. Кожны квартал партком разам з прафсаюзнай арганізацыяй і ўпраўленнем трэста праводзіць злёты брыгад і ўдарнікаў камуністычнай працы, на якія запрашаюцца ўсе будаўнікі. Цяпер на заводзе ёсць больш дзесятка брыгад камуністычнай працы. Шмат брыгад змагаецца за гэта ганаровае званне. Акрамя таго, многія будаўнікі спаборнічаюць за званне ўдарнікаў камуністычнай працы. Злёты заўсёды праходзяць цікава, з карысцю, яны садзейнічаюць павышэнню актыўнасці ўсяго калектыву, росту прадукцыйнасці працы.

У час сустрэч і гутарак Чэчата з людзьмі ўзнікае мноства вялікіх і маленькіх праблем, якія трэба неадкладна вырашаць.

Вось будаўнікі скардзяцца, што іх не зусім задавальняюць цяперашнія амбулаторыя і бальніца — цесна ды і медыцынскага абсталявання не хапае. Чэчат абавязан падумаць, як вырашыць гэтую праблему. Думае спачатку адзін, потым разам з астатнімі членамі партыйнага бюро, работнікамі ўпраўлення трэста, прафсаюзным камітэтам. Калектыўны розум знойдзе выйсце з любога становішча. І калі падумалі, прыкінулі, аказалася, што можна пабудаваць бальнічны гарадок. Такі гарадок цяпер будуецца. Сапраўдная здраўніца—цудоўныя бальнічныя карпусы, у сасновым лесе над ракой...

Зайшоў Мікалай Міхайлавіч Чэчат пагаварыць з моладдзю і таксама пачуў скаргі. Хлопцы патрабавалі, каб кіраўнікі трэста і прафсаюзная арганізацыя сур'ёзна, нарэшце, падумалі аб развіцці масавай фізкультуры і спорту.

Справядлівае патрабаванне. Сапраўды, тут парткамітэт аказаўся не на вышыні—забыў аб фізічным выхаванні моладзі, якая складае тут 99 працэнтаў усяго калектыву. Трэба выпраўляць справу. Прымаецца рашэнне аб стварэнні савета фізічнай культуры і спорту пры пабудкоме. Затым пры савеце з'явіліся розныя секцыі. Вылучылі трэнераў для работы на грамадскіх асновах. Цяпер на «Нафтабудзе» функцыяніруе баяздольны фізкультурны калектыў, у якім налічваецца некалькі соцень юнакоў і дзяўчат.

А вось і маленькія праблемы...

Моладзь любіць патанцаваць, павесяліцца. А месца для ўсіх, нават у клубе, не хапае. Просяць юнакі і дзяўчаты: дапамажыце, маўляў, Мікалай Міхайлавіч, «зялёны тэатр» пабудаваць.

Калі ласка. Чэчат дамаўляецца ў трэсце, пабудкоме, і работа закіпела. Моладзь прыняла самы актыўны ўдзел у будаўніцтве «зялёнага тэатра». Часу і сродкаў на гэта пайшло не многа, бо зрабілі усё вельмі проста: у лесе выбралі і добраўпарадкавалі пляцоўку, паставілі лаўкі, змайстравалі сцэну. У веснавы ды летні час лепшага тэатра і не трэба.

Штодзённа, штогадзінна сакратару парткома даводзіцца вырашаць розныя пытанні, часта непрадбачаныя, «не запланаваныя». Такое ўжо наша жыццё—яно імкліва ідзе наперад, абганяючы нават самыя смелыя і шырокія планы.

У такіх жа клопатах праводзяць час і астатнія члены партыйнага камітэта.

Многа спраў, вялікіх і маленькіх, у партыйнага сакратара вялікай будоўлі, ва ўсіх камуністаў «Нафтабуда» і тым больш цяпер, пасля XXII з'езда КПСС. Многае яны ўжо зрабілі, але многа яшчэ працы і наперадзе: трэба хутчэй завяршыць будаўніцтва першай чаргі нафтагіганта—ударнай будоўлі сямігодкі. Выкананню гэтай задачы камуністы аддаюць усе свае сілы, усю сваю энергію.

В. ВІКТАРАЎ.

ВЫКОНВАЛІСЯ ЎПЕРШЫНЮ

У мінулую суботу і нядзелю ў Мінску, у акруговым Доме афіцэраў, адбыліся два сімфанічныя канцэрты. Яны былі цікавыя тым, што творы, якія ўваходзілі ў канцэртную праграму, упершыню гучалі ў Мінску. Спачатку Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР пад кіраўніцтвам дырыжора В. Дуброўскага выканаў Першую сімфонію маладога беларускага кампазітара Р. Бутвілоўскага. Гэты буйны твор аўтар прысвяціў нашым маладым сучаснікам.

У другім аддзяленні канцэрта мінскія аматары музыкі першы раз пачулі ў жывым гучанні «Патэтычную араторыю» Г. Свірыдава, за якую кампазітару была прысуджана Ленінская прэмія. Выканаўцы — Дзяржаўны акадэмічны рускі хор Саюза ССР (салісты С. Машкоў, В. Фамічэнка) і калектыў нашага сімфанічнага аркестра з вялікім поспехам, вельмі натхнёна і па-музычнаму выразна раскрылі змест вакальна-сімфанічнага твора на словы Ул. Маякоўскага.

ТЭАТР ЧАРОЎНЫ свет казкі

Беларускі тэатр оперы і балета паказаў днямі дзіцячую оперу-казку «Церам-церамок» украінскага кампазітара І. Польскага. Калі знаёмішся з новай пастаноўкай тэатра, на памяць міжволі прыходзяць цудоўныя словы Максіма Горкага аб тым, што для дзяцей трэба ствараць у мастацтве ўсё так, як для дарослых, але яшчэ лепей. Радуешся, што оперны калектыў разам з кампазітарам гэтае слушнае патрабаванне выканаў. Новы спектакль належыць да ліку сапраўдных творчых здабыткаў тэатра. Яго калектыў вельмі натхнёна, з вялікім пачуццём адказнасці працаваў над увасабленнем гэтага твора.

Што ж так вабіць у новым спектаклі і дзяцей, і дарослых—аматараў мастацтва, і саміх музыкантаў-прафесіяналаў? Гэта — перш за ўсё выключная абаяльнасць самога твора. Аўтар не забыўся, што опера адрасавана дзіцячай аўдыторыі, і разам з тым зрабіў яе цікавай і для дарослых. У ёй драматургічна насычаная ўверцюра, шмат арыёзных эпізодаў, яркія ансамблі, аркестравыя фрагменты, танцавальныя сцэны.

Удала карыстаецца І. Польскі вакальнай тэсітурай, дыяпазонамі галасоў, іх тэмбрамі пры размеркаванні партый-роляў сярод герояў вядомай казкі С. Маршака (ён жа аўтар лібрэта). Але самае каштоўнае ў оперы-казцы—яе музычная мова, вельмі мілагучная і ўсюды па-народнаму простая і запамінальная. У аснову ўсіх тэм, музычных вобразаў пакладзены інтанацыі і папеўкі цудоўных украінскіх народна-песенных і танцавальных мелодый.

Але аўтар не дасягнуў музычнай завершанасці асобных карцін, асабліва першай і другой, дзе адчуваецца запаволенасць развіцця падзей. Мала выкарыстаны хор, а для дзіцячай оперы гэта таксама недахоп. А ў такім эпізодзе, як хор красак, дрэў, грыбоў, матылёў і г. д., не падкрэслена думка, як яны моцна змагаюцца супраць лясных драпежнікаў.

Над новым спектаклем добра папрацаваў рэжысёр-пастаноўшчык Ю. Ужанцаў. Ён знайшоў яркую сцэнічную «вокладку» для оперы. Перш за ўсё мы маем на ўвазе адкрыццё і закрыццё заслоны ў пачатку і канцы спектакля, калі вельмі тактоўна на фоне уверцюры два зайчыкі разгортваюць палатно з назвай твора, а потым у апафеозе, таксама пад музыку, удзельнікі спектакля паказваюць надпіс «канец». Такі рэжысёрскі прыём дапамагае юным слухачам лепей разумець сэнс і месца музыкі ў спектаклі. Рэжысёр цікава задумаў паказаць з дапамогай кінапраекцыі пагоню за лісой, што выкрала пеўніка, хоць з тэхнічнага боку гэты эпізод яшчэ добра не адпрацаваны. Тактоўна падышоў Ю. Ужанцаў да адбору дэталей сцэнічных паводзін выканаўцаў роляў звяроў. Праўда, воўк занадта «па-даросламу» заляцаецца да лісы, што зусім не адпавядае напрамку і зместу дзіцячай оперы. Няўдала зроблен эпізод бойкі жыхароў церамка супраць Лісы, Ваўка і Мядзведзя (другая дзея), дзе шмат мітусні, а малюнак паводзін удзельнікаў спектакля не выразны.

Заслугоўвае пахвалы афармленне мастака В. Кульваноўскага. Дэкарацыі спектакля, касцюмы артыстаў зроблены з густам. Мастак вельмі добра ўмее перадаць стыхію казкі, ён нідзе не траціць пачуццё рэалістычнага, народнага ўспрыймання казачнай формы. Таму ўсё афармленне оперы каларытнае, нават святочнае. Удала выкарыстаны люмінесцэнтныя фарбы, у касцюмах трапна ўвасоблены многія дэталі, якія мастак падгледзеў у жывёльным і раслінным свеце.

Прыемнае ўражанне пакідаюць у спектаклі танцы, пастаўленыя Г. Мартынавым і Э. Піно. Грунтуючыся на народнай музыцы, балетмайстры знайшлі такія рухі, якія адпавядаюць уяўленню аб танцах зайчыкаў, матылёў, белак, пчолак, пеўніка, лісы і г. д.

З натхненнем выконвае ўверцюру аркестр пад кіраўніцтвам дырыжора Л. Любімава. З бляскам гучыць музычны эпізод бойкі, вельмі мякка праводзяцца ўсе акампанементы. Нам здаецца, што не хапае толькі дынамікі ў трэцяй карціне спектакля. Тут трэба ўзмацніць аркестравую гучнасць і трошкі паскорыць тэмп, бо інакш траціцца яркасць характарыстык Воўка, Мядзведзя і Лісы, якія ідуць ламаць церамок.

У спектаклі добра размеркаваны партыі-ролі сярод выканаўцаў. Гэта спрыяе не толькі высокай вакальнай культуры, але і ўдаламу сцэнічнаму ўвасабленню вобразаў. Так, Р. Асіпенка (Жаба) добра выконвае сваю партыю, па-майстэрску лепіць вакальны вобраз. Спявачка знайшла правільную лінію сцэнічных паводзін, якую з поспехам праводзіць праз увесь спектакль. З такім жа таленавітым пераўвасабленнем праводзіць сваю складаную партыю Т. Ніжнікава (Ліса). Асабліва трэба падкрэсліць яе выдатнае выкананне партыі ў трэцяй карціне.

Звяртае на сябе ўвагу і выканаўца партыі Мышкі — артыстка С. Ваяводская. У спявачкі прыгожы голас, яна стварае цікавы сцэнічны малюнак, але ёй трэба папрацаваць над дыкцыяй.

Узбагачаюць спектакль выканаўцы мужчынскіх партый-роляў. Кожны з іх знайшоў трапныя рысы ў сцэнічным малюнку і добра справіўся са сваёй вакальнай партыяй, хоць у асобных дэталях не ва ўсіх артыстаў гэта атрымалася аднолькава ўдала. Так, яркі вобраз Воўка, створаны В. Чарнабаевым, яшчэ больш выйграў бы, калі б таленавіты артыст пазбавіў свайго героя настрою смутку ў арыі з другой карціны і паспешлівасці ў апошняй.

У спевака В. Ганчарэнкі прыгожа гучыць голас. Але яго Вожык занадта флегматычны ў чацвёртай карціне, што зусім не адпавядае падзеям (ён жа гоніцца за Лісой!). Артысту М. Дружыне — удаламу выканаўцы вялікай партыі Мядзведзя—не пашкодзіла б надаць свайму герою больш злосці і пазбавіцца дабрадушнасці ў трэцяй карціне. Варта настойліва папрацаваць над дыкцыяй І. Шчаціхіну, які ярка раскрывае вобраз Пеўніка.

Спектакль тым не менш пакідае вельмі добрае ўражанне.

Дзіцячыя оперы—рэдкія госці на нашай сцэне, і дзіўна, чаму, між іншым, у тэатры «забыліся» на беларускую дзіцячую оперу «Марынка» Р. Пукста, у якой адлюстраваны падзеі Вялікай Айчыннай вайны. Ці не надышоў час аднавіць «Марынку» і пачаць працаваць з беларускімі кампазітарамі і лібрэтыстамі над стварэннем новых опер аб дзецях і для дзяцей?

І. НІСНЕВІЧ.

ШЧЫРАЯ РАЗМОВА

Дзяржынская раённая бібліятэка і бібліятэка механічнага завода днямі правялі канферэнцыю чытачоў па раману Уладзіміра Карпава «Вясеннія ліўні». Глядзельную залу раённага Дома культуры запоўнілі аматары беларускай літаратуры.

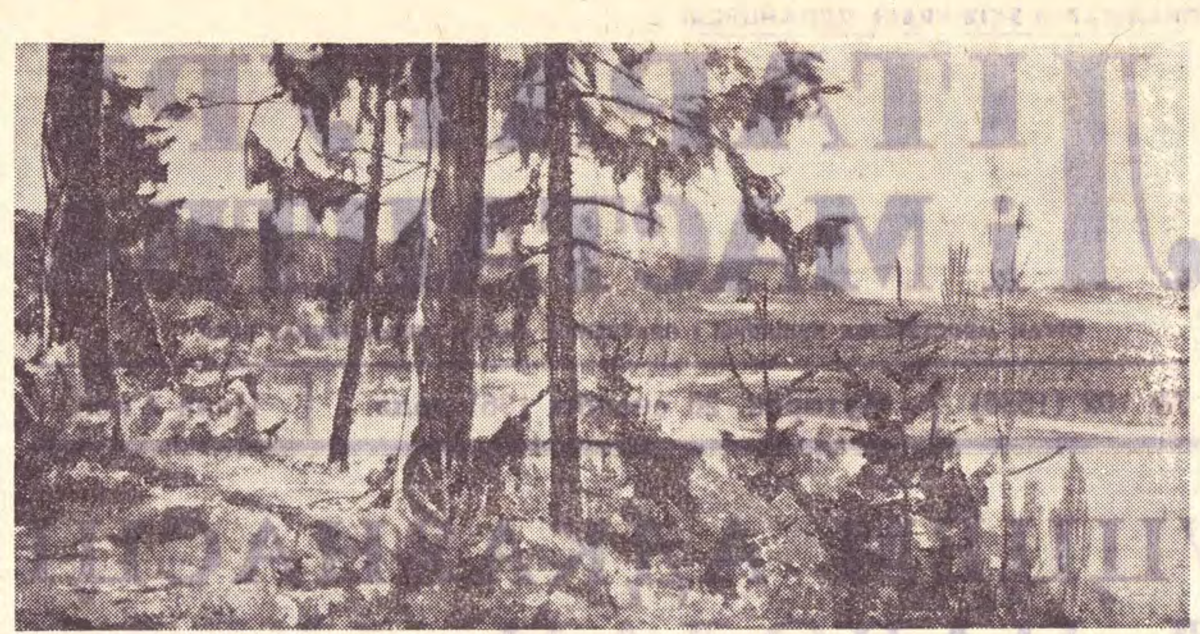
Размова атрымалася шчырай і сардэчнай. Пра новы раман пісьменніка гаварылі слесар Міхаіл Капачэня, кантралёры Ніна Кулевіч і Марыя Пахамовіч, фрэзероўшчык Валянцін Русін, свідравальшчыца Ніна Багдановіч, настаўніца Надзея Веялка, загадчыцы бібліятэк Бася Сівашынская і Людміла Зуеўская. Чытачы зрабілі рад крытычных заўваг, адзначылі, што і на сваім механічным заводзе яны сустракалі прататыпаў герояў рамана.

У рабоце канферэнцыі прыняў удзел аўтар рамана. Ул. Карпаў пабываў на заводзе, пазнаёміўся з жыццём рабочага калектыву.

У фае Дома культуры была наладжана выстаўка навінак беларускай літаратуры. Працаваў і кніжны кіёск. Але, на вялікі жаль, Дзяржынскі райспажыўсаюз завёз на гэты вечар надзвычай мала кніг пісьменніка.

Вечар у раённым цэнтры

Магілёўскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў БССР наладзіла літаратурны вечар у раённым цэнтры Бялынічы. З дакладам «Гістарычныя рашэнні XXII з'езда КПСС і задачы савецкай літаратуры» выступіў П. Шасцерыкоў. Пісьменнікі расказалі аб сваіх творчых планах. Паэт А. Пысін, які сёлета пабываў у творчай камандзіроўцы ў Казахстане, падзяліўся ўражаннямі аб паездцы, прачытаў вершы пра цаліну. З чытаннем сваіх твораў выступілі В. Матэвушаў, А. Канапелька, І. Сідарэнка, У. Серыкаў, А. Пліндаў.

У салонах Мінскага акруговага Дома афіцэраў выстаўлена каля 150 работ мастакоў Гродзеншчыны. Гэта своеасаблівая творчая справаздача майстроў кісці вобласці.

Асноўная тэматыка твораў, якія экспануюцца,—сённяшні дзень. Тут ёсць палотны, прысвечаныя жыццю працаўнікоў палёў («Сенакос» І. Пушкова, «Вераснёўскі вечар» А. Арнаутава) і рабочаму класу («Раніца» Д. Старалаўнікава, «Новы квартал» К. Пятрова) і маляўнічым куткам роднага краю («Сажалка» К. Вясловіча, нацюрморты Д. Парахні і інш.). Тэме барацьбы за мір прысвяціў сваю работу М. Плужнік.

На здымку: рэпрадукцыя карціны «Вясна на Нёмане» І. Пушкова.

БЕЛАРУСЬ—КАЎКАЗУ

У гарадах каўказскіх мінеральных вод—Пяцігорску, Есентуках, Кіславодску, у станіцы Гарачаводскай і іншых сяленнях шырокай папулярнасцю карыстаюцца беларускія фільмы, кнігі, спектаклі па п'есах беларускіх драматургаў.

Асабліва вялікі поспех маюць фільмы: «Гадзіннік спыніўся апоўначы», «Дзяўчынка шукае бацьку», «Канстанцін Заслонаў». Яны амаль не сыходзяць з экранаў Стаўрапольшчыны і не раз паўторна паказваліся па заяўках па тэлебачанню. Экранізацыя трылогіі Якуба Коласа «На ростанях», хранікальна-дакументальны фільм «На беларускай зямлі» нядаўна былі таксама паказаны па тэлебачанню.

Есентуцкі народны тэатр ажыццявіў пастаноўку камедыі А. Макаёнка «Лявоніха на арбіце». Гледачы прыхільна сустрэлі спектакль.

Кнігарні і бібліятэкі маюць шырокі выбар перакладаў з беларускай літаратуры. Тут зборнікі вершаў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Алеся Звонака, раманы «Крыніцы», «Непаўторная вясна» Івана Шамякіна, «Вайна пад стрэхамі» Алеся Адамовіча.

Сярод дзяцей асаблівай увагай карыстаецца зборнік «Ніколі не забудзем».

В. ГАРБУК.

г. Пяцігорск.

СТУДЫЯ пры Народным тэатры

Пры Народным тэатры Магілёўскага клуба чыгуначнікаў створана драматычная студыя. У ёй займаецца 26 чалавек. Гэта маладыя рабочыя і служачыя прадпрыемстваў і ўстаноў Магілёва, студэнты, вучні старэйшых класаў сярэдніх школ. Усе яны вялікія аматары тэатральнага мастацтва, актыўна ўдзельнічаюць у самадзейных драматычных калектывах і пасля заканчэння навучання ў студыі з'явяцца добрым папаўненнем калектыву Народнага тэатра.

Курс навучання ў студыі разлічан на адзін год. Праграмай прадугледжаны занятні па гісторыі тэатра, майстэрству акцёра, культуры сцэнічнай мовы, асновах рэжысуры, грыму і інш. Пасля завяршэння тэарэтычнай часткі праграмы слухачы студыі пад кіраўніцтвам педагогаў паставяць спектакль, які з'явіцца іх творчай справаздачай, своеасаблівай дыпломнай работай.

Заняткі ў студыі вядуць рэжысёр абласнога драматычнага тэатра А. Раеўскі, артысткі Н. Фядзяева і Я. Сакурава, мастацкі кіраўнік Народнага тэатра клуба чыгуначнікаў У. Вараноўскі і інш.

Нашы майстры мастацтва

ПРОСТЫ ЧАЛАВЕК— ЯГО ЛЮБІМЫ ВОБРАЗ

Паўвека жыцця, з якога 30 год аддадзена савецкаму тэатру, гэта, як у народзе кажуць, «не поле перайсці».

А «поле», якое перайшоў Яўгеній Максімавіч Палосін, было шырокае і доўгае. Ад фабзайца Тульскага ружэйнага завода да народнага артыста рэспублікі ісці не так блізка і лёгка. Але Я. Палосін пайшоў. Пайшоў смела, весела, бадзёра. Можа і цяпер сёйтой помніць на тульскім заводзе Жэньку-сінеблузніка — завадатара заводскай самадзейнасці, частушачніка і заўзятага танцора на клубных вечарах. Відаць, помняць, бо не скора забываецца ўсё яркае і таленавітае. А талент яго сапраўды пачынаў ззяць іскрыстымі вясёлымі агеньчыкамі.

І не дзіва, што на заводзе параілі Я. Палосіну сур'ёзна падумаць над сваім далейшым жыццём, бо шкада было траціць такі талент на клубныя частушкі.

Неўзабаве ён ужо — у Тэатры рабочай моладзі, пасля — у Тульскім тэатры юнага гледача, нарэшце, — у сталічным тэатральным інстытуце, а з інстытута — усім выпускным курсам — у Беларусь. У Гомель.

Гэта было ў 1939 годзе. І з гэтага года Я. Палосін ужо надоўга, калі не назаўсёды, звязаў свой творчы лёс з беларускім тэатральным мастацтвам.

Была вайна, разбурэнне, былі неверагодныя пасляваенныя цяжкасці, але Я. Палосін разам з усімі мужна перамагаў іх і не ўяўляў свайго жыцця без актыўнага ўдзелу ў пасляваенным аднаўленні тэатральнай культуры Беларусі.

Кожнаму акцёру ў тэатры даводзіцца іграць розныя ролі з класічнага і сучаснага рэпертуару. І Я. Палосін не мінуў гэтай долі. Чэхаў, Гогаль, Астроўскі, Гальдоні... Адны ролі ён іграў з натхненнем, другія — па неабходнасці. Адны — з бляскам, другія — «на ўзроўні».

Але ў кожнага акцёра, калі ён сапраўдны мастак-творца, вызначаецца свая тэма, свой вобраз, які яму больш за ўсё хочацца сыграць на сцэне і які больш за ўсё грэе яго сэрца.

Знайшоў такі вобраз, сваю тэму і Я. Палосін. Гэта была тэма простага савецкага чалавека, вобраз патрыёта Савецкай Радзімы, чалавека з народа.

«Знайшоў» — можа гэта будзе не зусім дакладна. Справа ў тым, што Я. Палосін сам такі чалавек з народа і народнасць — яго арганічнае адчуванне жыцця ў мастацтве, яго творчая стыхія.

Асабліва выразна раскрылася любімая тэма акцёра ў рэпертуары Рускага тэатра БССР, дзе Я. Палосін працуе з 1949 года. Многае забылася са спектакля «Што пасееш, тое і пажнеш» па п'есе В. Палескага, але вобраз старога будаўніка Коржа ў выкананні Я. Палосіна помніцца і сёння. Быццам яшчэ нядаўна мы бачылі на сцэне звычайнага і простага чалавека, з ветлівай усмешкай і крыху прыжмуранымі вачыма, які заваяваў сімпатыі гледачоў.

У спектаклі «Порт-Артур» Я. Палосін іграе ролю салдата Блахіна. Сярод іншых вобразаў рускіх воінаў-патрыётаў Блахін у спектаклі — адна з найбольш каларытных фігур. Спачатку крыху няўклюдны, спакойны, ён у канцы спектакля вырастае ў сапраўднага волата, які сваім целам прыкрывае генерала Кандраценку і гіне з ім разам смерцю героя.

У спектаклі «Брэсцкая крэпасць» Я. Палосін другі раз стварае вобраз радавога салдата. Выканаўца трактуе вобраз Кукушкіна, як прадаўжальніка тых баявых традыцый рускага салдата, якія знайшлі свой пачатак у Блахіне. Я. Палосін не паўтараецца ў гэтай ролі, ён знаходзіць новыя фарбы і сродкі раскрыцця вобраза. На Дэкадзе беларускага мастацтва ў Маскве грамадскасць і тэатральная крытыка сталіцы аднадушна прызналі, што гэтая работа Я. Палосіна заслугоўвае вялікай увагі.

На Усесаюзным фестывалі драматычных тэатраў у азнаменаванне 40-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі Я. Палосін удастоены звання лаўрэата за выкананне ролі Сямёна Кныша ў спектаклі «Галоўная стаўка».

Сямён Кныш — трэці па ліку вобраз салдата ў рэпертуары артыста. Здавалася б, тут акцёр ужо абавязкова павінен паўтарыцца, але Палосін пазбег гэтай небяспекі. Ён надзяліў свой вобраз новымі штрыхамі. Кныш — Палосін на дзіва цярпліва, з уласцівай характару рускага чалавека вытрымкай, стойка пераносіць усе нягоды, няўдачы і расчараванні на сваім жыццёвым шляху. Усё гэта малюецца акцёрам са здзіўляючай прастатой і шчырасцю. І паступова ў агні рэвалюцыйнага шквалу, у барацьбе за свабоду народа Кныш—Палосін знаходзіць сваю праўду.

Каларытную фігуру калгасніка

Стрэшнева стварыў Палосін у спектаклі «Далі неаглядныя». Стрэшнеў — Палосін — увасабленне народнай мудрасці, чалавечнасці, душэўнай чысціні. Рухаецца па сцэне жвавы, спрытны чалавек. Яго хвалюе лёс калгаса, лёс яго працавітых людзей. Ён усім цікавіцца, усюды актыўна ўмешваецца, змагаецца за праўду, за чысціню чалавечых адносін. Стрэшнеў — Палосін — жыццесцвярджальны пачатак нашага калгаснага жыцця.

Вобразы станоўчых персанажаў і іх характары, створаныя Я. Палосіным на працягу многіх год яго сцэнічнай дзейнасці, надзелены акцёрам лепшымі чалавечымі якасцямі. У большасці гэта простыя людзі з чыстай душой, ад іх павявае чалавечай цеплынёй, яны апаэтызаваныя, лірычныя. Гэта аптымісты, тыповыя героі нашага цудоўнага сёння. Я. Палосін умее выразна і дакладна падкрэсліць рысы характару свайго персанажа і стварыць яркую сцэнічную форму вобраза. Гэтым арганічным адзінствам зместу і формы ён валодае дасканала і карыстаецца ім у сваёй творчай працы над вобразам.

У яркай галерэі вобразаў, створаных Я. Палосіным за 30 год сцэнічнай дзейнасці, ёсць і рад адмоўных персанажаў. Акцёр з уласцівай яму сакавітасцю ўмее бязлітасна і злосна высмеяць іх, прычым робіць гэта, як заўсёды, востра па форме і глыбока па зместу.

Вось ён ідзе наперадзе сваёй браціі — завадатар зброду анархістаў — атрада папаўнення «на дапамогу дарагому важачку» («Аптымістычная трагедыя»). Па-заліхвацку напяваючы «Цыпленок жареный», завадатар — Палосін нібы нікога не заўважае, ён захоплены сваёй «арыяй». Па сцэне крочыць на крывых нагах квадратны, прысадзісты чалавек сярэдняга росту. Чуб закрывае адно вока, другое вока ўвесь час злосна ўсміхаецца. Завадатар — Палосін на вышыні шчасця. Ён зараз усім пакажа, на што здольны анархісты. Але калі ён даведваецца, што важака «кокнулі», адразу абмякае. Уся бравада кудысьці знікае, і адразу раскрываецца палахлівая дробная натура рабаўніка-марадзёра. Палосін з уласцівым яму гумарам і сарказмам бічуе і выкрывае свайго «героя». Вобраз, створаны акцёрам, смешны і разам з тым страшны.

Я. Палосін за гады працы ў тэатры сыграў нямала роляў у п'есах рускай класічнай драматургіі.

Апошняя значная і яркая па майстэрству работа акцёра (у сезоне 1960—1961 года) — Акім у спектаклі «Улада цемры».

Праца над гэтай роллю для Я. Палосіна была звязана з цяжкасцямі. Па прыродзе свайго таленту акцёр больш схільны да роляў камедыйнага жанра. Была небяспека кінуцца ў бок лёгкай трактоўкі раду момантаў у ролі. Палосін пайшоў па лініі філасофскага абагульнення вобраза. Ён адкідае зло і несправядлівасць, глыбока верыць у добрыя рысы людзей, увесь у пошуках ісціны, чысты і чалавечны. А месцамі, асабліва ў трэцім акце, у сцэне з п'яным Мікітам, Акім — Палосін узнімаецца да высокай трагедыйнасці, калі беражліва і моўчкі кладзе грошы на стол і ціха, не спяшаючыся, ідзе ў цёмную глухую ноч... Акцёр у гэтай ролі, як ні ў адной з яго ранейшых работ, скупы ў рухах і манументальны.

Я. Палосін у гэтай ролі знайшоў новыя сродкі паказу, ён скупы ў рухах, асцярожна захоўвае і збірае ўнутраныя эмацыянальныя акцёрскія якасці для моцнага ўзлёту ў сцэне трэцяга акта, калі ён гнеўна, з незвычайнай палымянасцю і сілай крычыць Мікіту: «Пусці, не застануся!.. Лепш пад плотам пераначую, чым у паскудстве тваім».

Работа над вобразам Акіма — вынік сталага майстэрства Я. Палосіна, умення па-філасофску абагульняць з'явы, глыбока пранікаць у сутнасць творчага працэсу.

Такі вялікі набытак, з якім народны артыст БССР Я. Палосін прыйшоў да свайго 50-годдзя.

К. КУЛАКОЎ,
артыст Рускага тэатра БССР імя Горкага.

МЕЛОДЫІ І ФАРБЫ ПРЫРОДЫ

Сняжынкі падалі, разбіваючыся аб сухі асфальт. Я шкадавала іх незвычайную, але кароткую прыгажосць, ідучы да завулка, дзе жыве мастак Валянцін Ціхановіч. Адчынілі дзверы. Насустрач добразычлівыя шчырыя вочы гаспадара:

— Калі ласка, заходзьце...

У гэтай гасціннай, сардэчнай сям'і адчуваеш сябе, як дома. Гаворачы аб справах, я часта паглядвала на радыёпрыёмнік, на якім пад шкляным каўпаком варушыліся маленькія чорныя камячкі. Падышла бліжэй і здзівілася—пад шклом шпацыравалі мурашкі, звычайныя лясныя мурашкі, яны ачунялі і сагрэліся цяплом уключанага прыёмніка. Зімовае дзіва!

— Можа вам і смешна, а мне падабаецца гэтая кампанія... — адчуўшы маё здзіўленне, сказаў Валянцін Мікалаевіч. — Ведаеце, мне часам здаецца, што яны гавораць між сабой. Неяк я выпадкова прыціснуў аднаго небараку. Ён ляжыць і не варушыцца. Нібы пачуўшы яго кліч аб дапамозе, збегліся шустрыя браты і сёстры, пачалі раіцца, а пасля вусікамі абмацалі балючае месца. Напэўна, яны яго лячылі...

— А што ж яны ядуць у вас?

— На дзень хапае гэтай сям'і шчопаці тоўчанага цукру, кроплі вады...

— Мне ўсё ж няўцям, адкуль яны ў такую пару?

— Тыя, што я прывёз у патроне увосень з палявання — загінулі, пэўна, атруціліся парахавым газам. А гэтыя з палена. Сек дровы, знайшоў. Ажылі на цёплай далоні. А тут ім зусім добра.

...Прыгадаўшы дзіцячую казку пра «Мурашку-палашку» Зм. Бядулі, якую афармляў Ціхановіч, я зразумела, навошта спатрэбіліся яму тыя мурашкі.

Мне давялося бліжэй пазнаёміцца з мастаком, пачуць з яго вуснаў багата цікавых апавяданняў—паляўнічых і рыбацкіх, прагледзець яго ўласны дзённік — запісы арнітолага і анімаліста, даведацца, што Валянцін Мікалаевіч неаднаразовы ўдзельнік рэспубліканскіх стралковых спаборніцтваў і мае разрад майстра спорту па стральбе. Перада мной паўстаў вобраз чалавека, шчырага сябра прыроды, у якім дзівосна спалучаецца добрае сэрца і захапленне паляўнічага.

...Цяпер мне давялося наведаць персанальную выстаўку мастака, адкрытую ў сувязі з яго юбілеем. Прыглядаючыся да малюнкаў, я міжволі прыгадвала чалавека, які іх стварыў, і ў сэрцы пачала нараджацца мелодыя — цёплая, шчырая. Такая ж, відаць, жыве і ў душы мастака...

Узнёслыя, шчырыя малюнкі Валянціна Мікалаевіча хвалююць, заклікаюць любіць вечна жывую прыроду і яе гаваркую часціну — вясёлае лясное насельніцтва...

Я зразумела, што звонкія салаўі, палахлівыя зайцы, гуллівыя акуні расказваюць яму пра свае крыўды, дзеляцца з ім сваёй радасцю. І ён разумее іх мову, паводзіны, звычкі і расказвае нам аб гэтым моваю малюнка, мастацкім вобразам.

Мастак нібы ўварваўся ў свет патаемнага, нязведанага, на нейкі момант спыніў яго рух, каб потым зноў усё ажывіць на паперы. Гэта асабліва адчуваецца, калі знаёмішся з ілюстрацыямі да дзіцячых казак.

Сяброўства і праца, крыўды і радасці птушак, звяроў і рыб раскрываюцца тут вобразна, маляўніча, вынаходліва. Непаўторная паэзія малюнка глыбока ўздзейнічае, душэўна ўзбагачае.

Героі казак жывуць адным настроем са зместам твора, часам паглыбляюць яго. Надзвычай дынамічныя, малюнкі маюць свой унутраны рытм, прасякнуты сімпатыяй да жывёльнага свету.

З павагай ставіцца мастак да працавітых буслоў, баброў, мурашак. Жывёлам і птушкам ён надае рысы, уласцівыя людзям. Гэта робіць казку больш даходлівай, павучальнай.

Сапраўды, не ў меру вясёлыя зайцы нагадваюць гарэзлівых хлапчукоў, чыста прыбраныя козы — маладых дзяўчат, самавітыя мядзведзі і ласі — руплівых і дбайных гаспадароў.

Малюнкі Валянціна Мікалаевіча крыштальна чыстыя па думцы.

Прываблівае ў іх і тое, што звяры апрануты, як і людзі, з прыкметамі моды, а персанажы беларускіх народных казак — у нацыянальным адзенні.

Валянцін Ціхановіч — майстар кампазіцыі. Асобныя малюнкі так скампанаваны, што па іх можна напісаць новую казку. Усе яны вызначаюцца багаццем творчых знаходак. Мастак умела карыстаецца дэталлю.

У «Казцы пра цара Зубра» В. Віткі вясёлы артыст Зайка згубіў галёшыну на парозе сваёй хаткі. Маленькая дэталь — і малюнак ажыў. Мы адчуваем спачувальную ўсмешку мастака, з якою ён ставіцца да вясёлага зайца.

Праз дэталь мастак можа сказаць многае. У казцы «Пра цара Зубра» Васіля Віткі, у якой дзейнічаюць людзі і звяры, хлопчык Вася абапёрся рукой на зубра. І адразу зразумела, што дзеці сябруюць з добрымі звярамі і карыстаюцца іх павагай.

Найбольш удаюцца мастаку малюнкі фантастычнага плана. Тут шырокае поле для ўзлёту фантазіі. Знаўца прыроды не губляе пачуцця меры.

Прырода на малюнках знаходзіцца ва ўзаемасувязі з жывёльным светам, спачувае сваім сябрам. Дрэвы, расліны, птушкі гавораць сваёй мовай з дзецьмі, вучаць іх шанаваць прыгажосць.

Мастак карыстаецца скупымі мастацкімі сродкамі, але ў яго арсенале — метафарычнасць, гіпербала. Добры густ заўсёды стаіць на варце і не дазваляе парушаць мастацкую цэласнасць. Умелае спалучэнне чыстых колераў робіць малюнак яркім, запамінальным.

Тут жа, на выстаўцы, можна перагарнуць старонкі многіх казак—беларускіх, рускіх, украінскіх, казак народаў нашай краіны, і, прызнацца, цяжка аддаць перавагу якой-небудзь з іх. І ўсё ж афармленне беларускіх казак «Вавёрчына гора», «Казка пра цара Зубра» Васіля Віткі; «На Бабрыцы» Язэпа Пушчы, «Мурашка-палашка» Змітрака Бядулі і казкі «Зімоўка звяроў» можна лічыць самымі лепшымі, таленавітымі.

...Афармляючы казкі народаў Казахстана, мастак карыстаўся ведамі, успамінамі, навеянымі дзіцячымі гадамі, якія ён правёў у былой Туркестанскай губерні. Кніжныя ілюстрацыі раскрылі мне толькі адну грань яго здольнай натуры —уменне бачыць і перадаць бачанае, адчутае фарбамі, пяром, вугалем.

Зусім новы бок таленту Валянціна Мікалаевіча можна адчуць у малюнках сатырычнага плана. Мастак вядзе тую ж мелодыю прыроды, але недзе на самай высокай ноце да яе далучаецца новая. Тая, новая, нечакана набірае сілу і прымушае прыслухацца і зразумець яе.

Сатырычныя малюнкі Валянціна Ціхановіча паглыбляюць маё ўяўленне аб узаемаадносінах людзей у грамадстве, вучаць не прымірацца з адмоўным.

Як і ў казках, у гумарыстычных малюнках дзейнічаюць жывёлы, птушкі, рыбы. Яны пастаўлены мастаком у такія ўзаемаадносіны, якія дазваляюць яму з найбольшай пераканальнасцю раскрыць ідэю.

Па трапнаму выразу Чарнышэўскага, карыкатура павінна выклікаць «усмешку нашага розуму над бязглуздзіцай». Сапраўды, заўважыўшы ў жыцці што-небудзь заганнае, недарэчнае, міжволі думаеш — вось матэрыял для сатырыка.

Здзіўляе штодзённая гатоўнасць Валянціна Мікалаевіча адгукацца на падзеі жыцця міжнароднага і ўнутранага.

Мастак вітае нашы поспехі ў сацыялістычным будаўніцтве. Але яркім, сатырычным малюнкам ён выносіць прысуд усяму непатрэбнаму, шкоднаму, што перашкаджае нашаму грамадству.

Лепш за ўсё Валянціну Ціхановічу ўдаюцца малюнкі на бытавыя тэмы. Зброяй смеху ён бічуе ашуканцаў, падхалімаў, п'яніц, зазнаек. Выступае супраць абывацельства, браканьерства, супраць безгаспадарлівых кіраўнікоў, супраць залішняй даверлівасці, за руплівыя адносіны да прыроды.

І ў сатырычных малюнках Валянціна Мікалаевіча свеціцца душа лірыка, аптыміста. Захапляе лёгкасць, упэўненасць, дакладнасць рэалістычнага малюнка, поўнага дасціпных дэталей, цікавых падрабязнасцей.

Перагортваючы выданні даваеннага часу і першых год пасля вайны, увачавідкі бачыш творчы рост мастака. Зразумела, не ўсё ідзе гладка і цяпер. Ёсць асобныя няўдачы: пры афармленні кніг пра рыбную лоўлю і паляванне сустракаюцца безаблічныя персанажы. Але не гэта вызначае творчае аблічча мастака, і таму яно не можа засланіць светлыя, сонечныя праменні, якімі прасякнута творчасць Ціхановіча.

На выстаўцы мне трапіла ў рукі сціплая, у зялёным, як ніва, убранні, кніжачка: «Са стрэльбай і вудай», якую стварыў мастак і лігаратар Валянцін Ціхановіч. Яна прасякнута той жа мелодыяй песні — песні прыроды, якую так таленавіта ўслаўляе мастак.

Наталля КЕДАЛАВА.

ЗАМЕСТ РЭЦЭНЗІІ

ПАД ГУЧНЫМ ІМЕМ

Мінск часта наведвалі праслаўленыя майстры балета. З энтузіязмам і захапленнем прымалі ў свой час беларускія гледачы салістаў балета Вялікага тэатра Саюза ССР. Уланава, Плісецкая, Кандратаў, Жданаў, Фадзеечаў пакінулі незабыўнае ўражанне ў сэрцах мінчан.

Вось чаму з цікавасцю паставіліся гледачы беларускай сталіцы да вечара балета салістаў Вялікага тэатра Саюза ССР, які адбыўся нядаўна. Аднак нават пасля першага ж нумара праграмы спадзяванні гледачоў зноў удыхнуць чароўнасць выдатнага танцавальнага мастацтва хутка рассеяліся. Паказаны ўрывак з балета «Лебядзінае возера» здзівіў перш за ўсё нешматлікасцю выканаўцаў: тры артысткі замянялі сабой кардэбалет, вялікіх і маленькіх лебедзяў. Яшчэ больш расчаравала артыстка М. Багалюбская (Адэта), якая пачала пры выкананні агульчавядомых варыяцый з другога акта «Лебядзінага возера» замяняць і спрашчаць адзін за адным класічныя рухі.

Вядома, цяжка весці канцэрт у двух аддзяленнях дзевяці салістам балета ў суправаджэнні аднаго інструментальнага трыо, ды яшчэ ўлічваючы тое, што кожны балетны нумар ідзе не больш 3-4 мінут. Магчыма, гэтым і тлумачыцца, што для канцэртнай праграмы артысты падабралі даволі доўгія харэаграфічныя ўрыўкі, разлічаныя на тое, каб неяк заняць час.

Як асобны нумар задумана артыстамі М. Багалюбскай і Ю. Гофманам харэаграфічная карцінка па пушкінскай паэме «Цыганы». Мастацкія вартасці гэтай кароценькай кампазіцыі, на жаль, вельмі невялікія: рухі аднастайныя, а сюжэт развіваецца неяк ліхаманкава. Тут можна ўбачыць абсалютна ўсё: каханне, рэўнасць, здраду, роспач і нават забойства (якое, праўда, адбываецца ўжо за кулісамі сцэны). Якасць выканання харэаграфічных сцэн і танцаў таксама пакідае жадаць лепшага.

Нельга сказаць, што ўсё было дрэнна. Выразны і надзелены пачуццём гумару артыст А. Кузняцоў; адчуваецца, што добрым характарным танцоўшчыкам быў у свой час Г. Тарабанаў, які па-майстэрску валодае кастаньетамі; тэхнічна моцная Н. Краснашэева. Але ўсяго гэтага яўна недастаткова для таго, каб прадстаўляць у канцэртных паездках па краіне Вялікі тэатр Саюза ССР, кожны з артыстаў якога павінен з'яўляцца ўзорам сапраўднага майстэрства.

Праўда, на жаль, высветлілася, што не ўсе выканаўцы, якія ўдзельнічалі на вечары балета пад маркай вядучага музычнага тэатра краіны, уваходзяць у яго творчую групу. Трое з іх, напрыклад, —артысты Гастрольбюро. А тыя ўдзельнікі канцэртнай брыгады, якія сапраўды лічацца салістамі Вялікага тэатра Саюза ССР, знаходзяцца ўжо ў такім сталым узросце, які не дае ім падставы выступаць на сцэне і ствараць харэаграфічныя вобразы. Балет—мастацтва маладосці, яно павінна прыносіць гледачам вялікую радасць і глыбокую асалоду. Вось такой іменна радасці і натхнёнасці ад харэаграфічнага мастацтва на гэты раз мінскія гледачы не адчулі.

Незадаволеныя разыходзіліся мінчане з гэтага канцэрта. Іх спасцігла сур'ёзнае расчараванне, і ў некаторай ступені ў гэтым вінаваты кіраўнікі Беларускай дзяржаўнай філармоніі, якія не крытычна паставіліся да прапанаванай Гастрольбюро праграмы вечара балета.

Улічваючы вялікую цікавасць мінскіх гледачоў да харэаграфічнага мастацтва, філармонія магла б запрашаць лепшыя сілы. Акрамя таго і нашы творчыя калектывы—оперны тэатр, філармонія—маглі б наладжваць перыядычна вечары балета сіламі беларускіх артыстаў. Тым больш, што цяпер балетная трупа нашага тэатра оперы і балета папоўнілася творчай моладдзю, новымі таленавітымі выканаўцамі. Значна вырас і прафесіянальны ўзровень балетных артыстаў. Усё гэта дае права з упэўненасцю сказаць, што такому вечару будзе забяспечаны поспех і папулярнасць у публіцы.

Ю. ЧУРКО.

Падпісана да друку...

Новая кніга! Яна прыходзіць у сэрца чытача і добрым другам, і ласкавай песняй, і надзейным памочнікам, і ціхім смуткам, і светлай радасцю.

Што парадуе чытача ў бліжэйшыя дні?

У Белдзяржвыдавецтве падпісаны да друку ўсе тры тамы «Анталогіі беларускай паэзіі».

Сярод кніг мастацкай прозы неўзабаве выйдуць у свет аповесць Лідзіі Арабей «Мера часу», апавяданні Івана Сіняўскага «Ой, рэчанька, рэчанька...», аповесць Яфіма Століна «Батальён ідзе наперад» і другое выданне аповесці Барыса Бур'яна «Першы снег».

Аматары паэзіі атрымаюць паэтычныя зборнікі Максіма Танка «Мой хлеб надзённы» і Якава Хелемскага «Перакладаю вершы таварыша» (на рускай мове), які складаецца з двух раздзелаў: у першым сабраны вершы Я. Хелемскага, прысвечаныя Беларусі, у другім — перакладзеныя ім вершы беларускіх паэтаў.

Партызанскія запіскі былога камандзіра брыгады «За Савецкую Беларусь» (пазней імя К. Ракасоўскага) Аляксандра Васільевіча Раманава склалі кнігу «На зямлі непакоранай».

Падпісана да друку таксама кніга Сцяпана Майхровіча «Янка Брыль» — бібліяграфічна-літаратуразнаўчая манаграфія.

У перакладзе на беларускую мову выходзяць раман паўднёваафрыканскага пісьменніка Гары Блума «Трансваальскі эпізод» і раман нямецкага пісьменніка Людвіга Рэна «Вайна без бітвы».

Шэраг кніг выйдзе таксама ў рэдакцыі дзіцячай і юнацкай літаратуры. Тут у перакладзе на рускую мову «Дзіва»—кніга казак, сабраных і апрацаваных Якубам Коласам і «Тры казкі» Васіля Віткі (малюнкі В. Ціхановіча), зборнік вершаў А. Платнера «Вясёлая іголка» (малюнкі І. Іскрынскай), кніга Пятра Рунца «Вясёлыя здарэнні» (малюнкі І. Някрасавай), кніга Аляксея Сінілава «Сцежкамі Прынёмання».

Даць чытачу ўяўленне хаця б пра частку тых кніг, якія выходзяць неўзабаве ў Белдзяржвыдавецтве, і мае на мэце гэтая старонка.

Сённяшні дзень «сінявокага прынёманскага краю» — так можна коратка вызначыць змест кніжкі Аляксея Сінілава «Сцежкамі Прынёмання». Аўтар яе, супрацоўнік газеты «Гродзенская праўда», праехаў і прайшоў пешымі сцежкамі амаль усю Гродзеншчыну, трымаючыся пераважна берагоў Нёмана, заходзіў у вёскі, «што ледзь выглядаюць з густых садоў і адкуль плыве такі мілы сэрцу ледзь чутны напеў», хадзіў па неабсяжных калгасных нівах, наведваў цэхі фабрык і заводаў, сядзеў з начлежнікамі ля вогнішча, дзе ў прысаку патрэсквала бульба...

Звесткі з гісторыі, геаграфіі, эканомікі краю натуральна перапляталюцца ў аўтара з жывымі ўражаннямі ад сустрэч з людзьмі, ад усяго, што ён бачыў і чуў у дарозе.

Прапануем чытачу адзін з раздзелаў кнігі «Сцежкамі Прынёмання».

А. СІНІЛАЎ

ДЗЕНЬ ПЯТЫ

Начаваў я ў Дзятлаўцы. Прачнуўшыся з сонцам, выходжу на двор і спыняюся ў здзіўленні. У агародзе робіцца нешта незвычайнае. Бадай, ніколі не прыходзілася мне бачыць такога буйства прыроды. Тут зелянее ўсё пышна і нястрымна, разрастаецца ўдоўж і ўпоперак, уецца адно па адным, лезе ўверх і ва ўсе бакі, а паміж шырокімі, круглымі, вузкімі, разрэзанымі, лапушыстымі лістамі, то калючымі, то гладкімі, нешта бялее, чырванее сваім налітым бокам, ружавее...

Гэта грады. Усё тут змяшалася, усё пераплялося, і не так лёгка здагадацца, дзе канчаецца адно, адкуль пачынаецца другое. Доўгія плёткі агурочніку прашылі наскрозь прамыя радочкі морквы, а з другога боку прадзёрліся праз нешырокую градку цыбулі. Ніхто з суседзяў не пакінуў у спакоі агурочнік, але і сваёй градкі не змог адстаяць. Над ім высока ўзняліся сцяблы маку-самасею і кропу.

Для фасолі тычкі аказаліся малымі, яна іх перарасла і пераскочыла на яблынькі; за фасоллю палезлі ўгору агурочнік і гарох, і вось ужо яблыня — не яблыня, а стаіць нешта калматае ад густога перапляцення зялёнага лісця, і побач з яблыкамі вісяць пакручастыя струкі.

Памідоры — тыя адышліся ўбок ад сваіх суседзяў, аблюбавалі гарачы сонечны прыпёк, але таксама не пазбеглі няпрошаных спадарожнікаў, і вось сярод адкрытых сонцу кустоў, якія густа абвешаны пладамі і таму абапіраюцца на палкі, ты бачыш пучкі бурачнага бацвіння.

Ад таго, мусіць, што месца на зямлі не хапіла, а можа, проста па прывычцы верхалазаў, палезлі на хлевушок доўгія светла-зялёныя і сакавітыя плёткі гарбузніку, адзначаючы свой шлях яркімі кветкамі пустацвету і радзей — пузатымі гарбузамі.

А далей месца толькі для махоркі. Ніхто не пакваліўся на яе плошчу, бо не магло, відаць, вытрываць густога паху гэтай атруты, якую прызначыў для сябе чалавек, ды і таму яшчэ, што дзед, не задумваючыся, з лютасцю вырываў з коранем усялякую іншародную расліну, адкідваў убок паўзункі агурочніку, гарбузніку і іншых. Дзе пачыналася махорка, там канчалася ўлада бабкі Яніны і праходзіла, як кажуць дыпламаты, спрэчная зона процілеглых інтарэсаў.

А калі да ўсяго гэтага дадаць, што ў розных напрамках прайшлі рады бобу, сланечніка, багатырскага росту кукурузы, градкі рознай там бручкі, рэдзькі, радыскі і ўсялякай іншай пятрушкі, можна ўявіць сабе, што рабілася ў гаспадарцы бабкі Яніны.

Вось на росную траву яна высыпала прыпол агуркоў:

— Частуйся, сынок, такіх ні на базары, ні ў магазіне не прадаюць.

Такіх не прадаюць. Зялёныя, хрумсткія, яны ўвабралі ў сябе начную прахалоду; не сцёрты нават пупырышкі. За другім заходам старая прынесла налітых чырванню памідораў і сказала:

— У нас ядуць іх проста так, без нічога.

Калі хто хоча адчуць сапраўдны смак памідора, яго не трэба разразаць нажом, пасыпаць соллю, класці на талерку, тым больш—паліваць смятанай і мяшаць з другой якой гароднінай, адным словам — рабіць салату. Сарваўшы з куста халодны, наліты, росны памідор, яго трэба асцярожна разламаць у руках. Убачыш адліваючыя ружовым зіхценнем крышталікі на разломе— тады еш. І ты адчуеш сапраўдны смак сапраўднага памідора.

Спусціўся з гарышча і выйшаў на ганак хаты басаногі хлапчук год пяці («Унучак мой, Ванюшка»,—сказала бабка). Ён стаяў тварам да ружовай ранішняй зары і смачна пазяхаў, заклаўшы рукі за белавалосую галаву і закрыўшы вачаняты. А перад ім ужо стаяў яго Дружок; ён таксама задраў галаву і не зводзіў позірку са свайго сябра, нецярпліва віляючы хвастом.

Адна думка кальнула мяне, успомнілася штосьці далёкае, з дзяцінства. Асцярожна ступаючы між град, я пайшоў у дальні кут агарода, дзе ўсё было вельмі ўжо падазрона: тычкі з фасоляй і кукуруза пахілены ў бакі, ва ўсіх напрамках — прашастаныя каленямі ходы, якія ў высокай зеляніне град і бузіны пад плотам здаваліся сапраўднымі тунелямі. Схаваешся тут — не заўважыць цябе нават пільнае вока бабкі. Можаш, колькі ўлезе, пацяшацца з таго, як яна, усхваляваная, будзе клікаць-зваць свайго пестуна. Тым часам можна назіраць, як працуюць пчолы, раскрываюцца кветкі, як узбіраецца на высокую сцяблінку божая кароўка і плывуць па небе хмаркі.

Я не памыліўся. Неўзабаве з'явіліся і гаспадары гэтага таемнага кутка: першым, пераскакваючы цераз грады, прыбег сюды Дружок, Ванюшка — потым...

Сярод махорачных кустоў — выбітыя яміны: тут купаюцца ў пяску, гарачым, як прысак, куры.

Бабка Яніна выправіла на жніво маладых — сына з нявесткай, — стала снараджаць дзеда. Паклала сёе-тое ў торбу, паставіла бітон і коратка сказала яму: «Занясеш па дарозе» (мне растлумачылі: «Прадаём малако дзяржаве»). Потым вынесла з хаты яшчэ штосьці, загорнутае паперай, і — у торбу, дасыпала туды яблыкаў, агуркоў, памідораў. Стары нічога не сказаў, бо ведаў, для каго гэта прызначаецца, ведаў, як усё адбудзецца.

Дзесьці апаўдні па светлым, белым тварыку Ванюшкі пройдзе нібы хмурынка, а Дружок стане асабліва пяшчотным, пачне так умольна заглядаць у бірузова-сінія вачаняты свайго сябра, што той і зробіць жаданы першы крок... І пойдуць. Уперадзе — Дружок: ён за правадніка. Яшчэ здалёк заўважыць дзед па-над высокім іржэўнікам Ванюшку ў белай кашулі і кручкаваты хвост яго сябра.

— А вось і падаруначак ад зайкі-русака, — скажа дзед, развязваючы торбу.

На полі ўсё смачнае, куды смачнейшае, як дома. Ну, і Дружок тут не святым духам жыве...

Я затрымаўся ў Дзятлаўцы, і калі рушыў у дарогу, было ўжо гадзін каля дзевяці.

Чым вышэй сонца адрываецца ад лініі гарызонта, тым карацейшымі і больш акрэсленымі робяцца цені. Прамені пранізваюць наскрозь рэдкі самасейны сасоннік, і здаецца, што кожнае дрэўца тут мае свайго двайніка: само імкнецца ўверх, ззяючы нязгаснай зелянінай, напаўняючы паветра пахам жывіцы, а двайнік распасцёрся на пяску разлапістай коўдрай.

Кожны камячок глебы на раллі таксама мае ў гэты час свой цень. А ў нізіне, дзе ўздоўж ручая цягнецца алешнік, кусты патанулі ў нейкім ружаватым мроіве — сумесі ранішняга туману і ценяў.

На сонца насоўваецца смуга, і ад гэтага ўсё навакол набывае своеасаблівы выгляд. Вунь лён разліўся шырокім полем. Фарбавалі яго часткова пад чырвонае, часткова пад блакітнае, але грунтоўка падвяла, і атрымалася нешта рыжае. Авёс, які толькі што ззяў чыстым золатам, стаў матавым і не звініць.

А вось на поле накінута пярэстая тканіна ржэўніку. Калі глядзець упоперак радкоў — поле светла-жоўтае, уздоўж — зялёнае ад падрастаючай травы.

Па нізінах — яркая сакавітая зеляніна балотнай травы. Але каровы ведаюць, дзе лепш. Іх не згоніш з іржэўніку, і ад гэтага, заўважаюць дома, больш малака і яно тлусцейшае.

Дарога прывяла ў лес. Можа, прайшоў бы яго сама болей за гадзіну, ды ёсць акалічнасці, мацнейшыя за чалавека.

Наперадзе спынілася машына, шафёр з кабіны палез у кузаў. Навошта б гэта? Ага, згінае арэшыну. Добры прыклад. І я падаўся ад куста да куста. Нахіліш галіну — арэхі самі просяцца ў рукі. Іх не трэба выглядаць, праўдзі пальцам між лісця — гронкі з трох, чатырох, пяці арэхаў застаюцца ў руках.

А калі арэхаў было з'едзена даволі і ў кішэнях не засталося больш месца, я раптам заўважыў, што трапіў у малiннік. Зноў рукі не гуляюць. Маліна тут па-суседску жыве са сваёй блізкай сваячкай—ажынай.

Далей у лес — больш ягад. На прагалінах— запозненыя суніцы, у гушчары — смародзіна, парэчкі.

Праз арэхі і ягады я страціў пачуццё часу і колькі яшчэ блукаў бы па лесе — невядома, калі б на невялічкай сонечнай палянцы не натрапіў на такое, што абудзіла ўспаміны пра грады бабкі Яніны. Тут у загарадцы таксама былі грады, такія чыстыя, так добра дагледжаныя, што пазайздросціла б іншая бабка.

На градах — не гуркі і не цыбуля, а тыя, каму па праву паходжання належыць быць гігантамі: амаль усе з прапісаных у лесе сталых жыхароў. Дуб пазнаеш адразу, хоць у раннім дзяцінстве яго лісточкі маюць светлы ружавата-зялёны колер. Дуб заўсёды дуб, нават калі над градкай падняўся ўсяго на два ці тры вяршкі і яму хопіць ямкі ад конскага капыта, каб схавацца ад буры. І клён лёгка пазнаць. А калі над якой градкай задумаешся — нагніся і прачытай на фанерцы: там і парода, і ўзрост, і прозвішча таго, хто даглядае, і якая плошча — усё ўказана.

Кожнае дрэва нараджаецца прамым і імкнецца застацца такім на ўсё жыццё, ды не ўсім удаецца. Лёс абрушвае на іх свае ўдары: прыгінае ветрам да самай зямлі, ледзь не вырываючы з коранем, цярэбіць кроны бурамі, зрывае і кідае на дол лісце і галіны, прыпякае марозам і морыць голадам ад недахопу вільгаці. Дрэва патрабуе пільнага догляду, асабліва ў маладым узросце.

Тых, хто даглядае лес, хто ахоўвае, нідзе не відаць. Я заўважыў толькі іх памочнікаў — нястомных шпакоў. Раз-пораз яны рабілі палёты з градак да сваіх хатак, несучы прагнаму патомству чарвячка ці якога вусеня. З кожным рэйсам — на аднаго шкодніка менш. Хтосьці падлічыў: за адзін дзень сваёй дзейнасці шпак знішчае ад пяцісот да дзвюх тысяч шкоднікаў лесу.

Заўсёды нейкім шостым пачуццём адчуеш, калі на цябе глядзяць. Я азірнуўся і сустрэў насцярожана-цікаўны позірк чалавека ў форменнай шапцы, з цэшкай ляснога ведамства на аколышку. Левай рукой ён прытрымліваў веласіпед.

Гэта быў ляснік — гаспадар спелага лесу і яго маленькіх юных грамадзян — саджанцаў, і ўсіх ягад, арэхаў, грыбоў—наогул усяго, што завецца адным словам: лес. Вышэйшы гаспадар усяго гэтага — народ, але ж берагчы, расціць, выхоўваць яго, адным словам — весці тут на навуковай аснове лясную гаспадарку, даручана лесніку Уладзіміру Іванавічу Варапаю.

— Увесь гэты народ,— гаворыць ён, паказваючы за агароджу лесагадавальніка,— паселім на новых плошчах, у асноўным — на пясках. Вырасцім новыя бары і дубровы. А колькі іх, новых, шуміць ужо на ветры! Былі тут калісьці два масівы — Боблаўская дуброва і Сідоршчынскае ўрочышча, разарваныя паласой пяскоў. У апошнія гады засадзілі і засеялі лесам 70 гектараў пяскоў. Атрымаўся адзіны масіў, добранькая гаспадарка — 541 гектар.

Уладзімір Іванавіч захапіўся, калі стаў гаварыць аб новых пародах дрэў. Сярод асін, грабаў і клёнаў убачыце цяпер і сібірскую ліставніцу, і амурскі бархат, і нават бамбук. Добра прыжываецца ён. За два гады дасягнуў трох-чатырох метраў вышыні і шасці-сямі сантыметраў у дыяметры. І яшчэ новая парода — валасістаплодная таполя. Ёсць больш двух гектараў яе плантацыі, ды другім лясгасам перададзена тысяч пятнаццаць чаранкоў. А справа пачалася два гады назад з двух дзесяткаў чаранкоў, прысланых здалёк. Ляснік падвёў мяне да нейкага зарасніку. Лісце, як у таполі, а расце, як лаза — шмат дубцоў з аднаго кораня. Гэта і ёсць навасёл — валасістаплодная таполя.

— Што патрабуе ад лесу народная гаспадарка? Больш драўніны. Нашу бярозу мы завём хуткарастучым дрэвам, але ж спее яна прыкладна за 80 год. А валасістаплодная таполя столькі ж драўніны дасць за 20 год. У чатыры разы хутчэй. І размнажаецца проста— чаранкамі. З кожнага кусціка іх можна нарэзаць... Зараз падлічым... На кусце — чатырышэсць лазін, з кожнай выйдзе тры-чатыры чаранкі... У сярэднім пятнаццаць-дваццаць чаранкоў з куста. Вельмі добра.

Нам па дарозе. Ведучы веласіпед у руках, ляснік ідзе ў мястэчка да доктара і паказвае з чым: на руцэ ў яго вялікая ружовая пляма. Укусіў, кажа, сляпень. Учора не звярнуў увагі — справа звычайная, а тут вось як яно павярнулася.

Аднак пешы коннаму не таварыш. Ляснік прайшоў крыху, потым сеў на веласіпед — і толькі пыл закурэў з-пад колаў.

Непакой за цябе, зямля мая,
За твой ураджай, спакойны сон,
За дрэва кожнае ў гаях,
За веснiх песень перазвон,
Непакой за цябе, зямля мая, —
Мой хлеб надзённы.

Часамі ён горкі ад пылу быў,
Часамі салёны ад слёзаў быў,
Часамі гарачы ад пораху быў,
Але і салодкі ад дружбы быў
Мой хлеб надзённы.

І не кладзіце мне хлеб другі
У кайстру, калі я ў дарогу іду,
На стол, калі бяседу вяду,
На сэрца, калі на ім рукі складу.

Гэтыя кнігі неўзабаве паступяць у кнігарні.

Па старонках „Анталогіі беларускай паэзіі“

Уладзімір ЖЫЛКА

Уладзімір Жылка нарадзіўся ў вёсцы Макашы Нясвіжскага раёна Мінскай вобласці. Скончыў гарадское чатырохкласнае вучылішча, сельска-гаспадарчае вучылішча і гісторыка-філалагічны факультэт Пражскага універсітэта.

У 1926 годзе прыехаў у Мінск, дзе працаваў у рэдакцыях рэспубліканскіх газет. Першы зборнік Ул. Жылкі — «Уяўленне». — выйшаў у Вільні ў 1923 годзе. За ім выйшла кніга «На ростані» (1924), а ў 1926 годзе — зборнік «З палёў Заходняй Беларусі».

Памёр Ул. Жылка ад цяжкой хваробы ў 1933 годзе.

МЕЧ

Яго ў зямлі знайшоў маёй разлогай,
Аручы прадзедаў вузкі загон.
Вясёлым звонам аказаўся ён,
Калі чапіў канцом майго нарога.
Абцёр набожна ржу часу благога.
І заблішчаў старых стагоддзяў сон,
І надпіс на клінку, нібы закон, —
«Да рэшты бой!» — зірнуў загадам строга.
І вось няма нясмеласці, разваг.
Для сэрца вернага — чужынцам страх:
Радзімы схоў вартуйце, маткі, сёстры!
Я з грамадой іду па шчасце нам.
Мой меч зіхціць непераможны, востры.
Змагуся сам — так сотням перадам.

1924 г.

* * *

Я люблю густыя шумы,
Перагуд высокіх хвой,
У цень і ціш лясной задумы
Я люблю прыйсці вясной.
Спачываючы ад болю,
Ад няпраўды і маны,
Пазнаваць чужую волю,
Дыхаць пахам сасніны,
І спусціўшыся лагчынай
У зарослы дол сыры,
Між бяроз, густой ляшчынай
Заблудзіцца ў гушчары,
Дзе таемна, сцішна, змрочна,
Дзе вільготны, мяккі мох,
Дзе ўзіраецца ставочна
Збуджаны Перапалох.

1923 г.

Алесь САЛАГУБ

Алесь Салагуб нарадзіўся ў 1906 годзе ў вёсцы Друдзічы на Віленшчыне. Скончыў Віленскую беларускую гімназію. За рэвалюцыйную дзейнасць неаднаразова арыштоўваўся белапольскімі ўладамі.

У 1928 годзе пераехаў у Мінск, вучыўся ў Беларускім дзяржаўным універсітэце. У 1929 годзе выдаў зборнік «Лукішкі».

Памёр у канцы 30-х гадоў.

ВОСЕНЬ У АСТРОЗЕ

Не свіргочуць ластаўкі над акном астрожным,
Пошчак салаўіны змоўк, прыціх, замёр...
Толькі ліст пажоўклы зашуміць трывожна
Дроту тэлеграфнага чуцен перабор...
Лета адкацілася дзесь удаль упрочкі,
Да вясны замкнулася вузкае акно.
Я адзін самотны буду цёмнай ночкай
Аб краіне роднай сніць чароўны сон.
Не забыць мне волю, сенажаць, пакосы,
Каласоў нашэпты, песні верацён...
Як забыць мне цяжка маці роднай слёзы,
Першае каханне маладняцкіх дзён.
Не свіргочуць ластаўкі над акном астрожным...
Лета ўлятнілася, адплыло ў нябыт.
Толькі сэрца б'ецца радасцю трывожнай.
Веру! Засмяецца мне вясной блакіт.
Нас не зломіць цемра, сіла капітала, —
Мы гартуем волю на граніт і сталь,
Каб істота наша харастваом зіяла,
Каб штодзень святлейшы быў наш ідэал.
У грудзях іскрацца, зіхацяць праменні
Веры і надзеі ў сонца і святло.
Веру, не змарозяць краты і каменні
Сэрца, што так верыць ў праўду і дабро.

Лукішкі, 1927 г.

Янка ТУМІЛОВІЧ

Янка Туміловіч нарадзіўся ў 1905 годзе ў вёсцы Сяліба, на Бабруйшчыне. У 1927 годзе скончыў сацыяльна-гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага універсітэта.

Пісаць пачаў у 1924 годзе. У 1926 годзе разам з Я. Бобрыкам і А. Звонакам выдаў зборнік «Пунсовае ранне». Памёр у 1938 годзе.

НАЧЛЕГ

Зоркам веснім на небе цесна.
Маладзік, як з'араны лямех.
І ідуць маладыя песні
З вёскі шумнай гурбой на начлег.

І зажмурыла цемра вочы,
І бурчыць устрывожаны гром,
Быццам вёску лапцюжную хоча
У паветра падняць віхром.

Ды вясёла бадзёрым хлопцам.
Скача польку агнёвую лоўж.
Налівае па добрай стопцы
Хмелю весняга зорны коўш.

Цішыня навакол такая!
Халадок хмызнякі трасе.
Чуеш нават, як ранак ступае
Басанож па сцюдзёнай расе.

Ноч у стоме спачыць прылегла.
Смокча першы прамень ваду.
Маладыя песні з начлегу
Гаманлівай ватагай ідуць.

1926 г.

Ілюстрацыі В. Ціхановіча да кніжкі «Тры казкі» В. Віткі.

ВАЙНА БЕЗ БІТВЫ

Людвіг РЭН

Людвіг Рэн (Арнольд Фіт фон Гольсенаў) — адзін са старэйшых прагрэсіўных нямецкіх пісьменнікаў, член камуністычнай партыі Германіі з 1928 года.

У літаратуру Людвіг Рэн увайшоў на схіле 20-х гадоў, калі з'явіліся ў друку першыя яго кнігі «Вайна» (1928) і «Пасля вайны» (1930). Гэтыя кнігі зрабілі імя аўтара шырока вядомым не толькі ў Германіі і ўзбудзілі нянавісць германскіх рэакцыянераў. Імя галоўнага героя рамана — Людвіга Рэна — стала літаратурным псеўданімам аўтара.

Гестапаўскія засценкі; эміграцыя ў Францыю; XI Інтэрнацыянальная брыгада ў Іспаніі, начальнікам якой быў пісьменнік; эміграцыя ў Мексіку; вяртанне ў 1947 годзе на радзіму — такі жыццёвы шлях Людвіга Рэна. З 1950 года ён жыве і працуе ў Берліне.

Яго пяру належаць дзесяткі кніг, накіраваных супраць фашызму і мілітарызму.

«Вайна без бітвы» — кніга пра вайну, якую аўтар напісаў, пасля вайны. І, можа, менавіта гэтая акалічнасць зрабіла яе разумным даследаваннем шляхоў чалавека ў час вайны. Героі «Вайны без бітвы» вызначаюць сваё стаўленне да фашызму ў час вайны і непасрэдна пасля яе заканчэння, у англійскіх лагерах для палонных. Тэо, Польдзі, Рыхард, Франц, Гольм, Эвальд, Альбін — маладыя людзі. Яны раней не трымалі ў руках вінтоўкі, але яе ім упёрлі фашысты і адправілі іх забіваць. Гэта розныя людзі. І ўсё ж жыццё пераканала іх, што трэба змагацца супраць мілітарызму і фашызму, змагацца толькі за праўду, а не супраць яе.

Ніжэй мы змяшчаем заключныя старонкі рамана.

У адну непагодлівую зімовую ноч Тэо і Рыхард стаялі на варце ля набярэжнай. Ледзяны вецер свістаў у цюках, прыкрытых брызентам. Хлопцы не падыходзілі да берагу, таму што хвалі з вялікай лютасцю хвасталі па мурах набярэжнай. Узнялася цэлая сцяна і абрынулася, як вадаспад, на вуліцу. Хлопцы пашукалі якойнебудзь нішы ў штабелях скрынак і цюкоў, дзе б можна было хоць трошкі схавацца. Знайшоўшы яе, сталі, накрыліся парусінаю і глядзелі ў неспакойнае мора і на неба, на якім міргалі далёкія зоркі.

Калі гэтае маўклівае ўзіранне пачало прыгнятаць, Тэо паглядзеў на Рыхарда, але ледзь мог разгледзець яго ў цемры.

— Я ўсё хацеў спытацца ў цябе... Але можаш і не адказваць, калі табе непрыемна.

Тэо памаўчаў, таму што Рыхард не варушыўся.

— Што ты хацеў спытаць?

— Як сталася, што ты прастрэліў сабе руку? Гэта не вельмі балюча?

Рыхард неахвотна адказаў:

— Ат, усё роўна! — Пасля ўсё ж павярнуў галаву і напорыста працягваў: — Не, не вельмі. Я перад тым гутарыў з адным таварышам. Ён таксама любіў Савецкі Саюз, але сказаў мне: «Хлопча, Рыхард! Які сэнс страляцца? Расія загінула! Ты ўжо нічым не дапаможаш, толькі сябе знявечыш на ўсё жыццё». Не верачы, што нацы мацнейшыя за Савецкі Саюз, я паспрачаўся з ім.

Успаміны, здаецца, вельмі ўсхвалявалі Рыхарда.

Зноў вялізны вал набег на набярэжную. На твар пырснулі салёныя кроплі вады.

— Ён загінуў на Усходзе, — сказаў Рыхард панура. Пасля працягваў далей, так ціха, што на ветры Тэо ледзь мог пачуць яго:— Калі я сядзеў у турме папярэдняга зняволення — мне яшчэ пашанцавала, што я трапіў у рукі пажылога суддзі, а не да падлюгі-нацы, — кармілі нас вельмі дрэнна. Я, відаць, вінаваты яшчэ за свае цяжкія думкі. Пры перавязцы я бачыў сваю руку. Але пасля, калі я сядзеў у камеры галодны, адзінадным, — тады зноў і зноў успаміналіся словы таварыша: «Расія загінула!»

— Але, Рыхард, ты ж цяпер пазбавіўся гэтага страху.

— Не! — адказаў ён парывіста.

— Ці ж не даказаў Савецкі Саюз, што ён дужэйшы?

— Даказаў, але цяпер я ведаю, што неразумна было страляць сабе ў руку, — гэта проста злачынства!

— Але з добрымі намерамі — якое ж гэта злачынства?

— Ну так, другія не могуць назваць гэта злачынствам. Але я! Якраз таму, што я верыў у перамогу Савецкага Саюза, я павінен быў сказаць сабе: пасля перамогі прыйдзе сацыялізм! Паміж сабою мы заўсёды так гаварылі. А для сацыялізма, для будаўніцтва яго мне патрэбны мае здаровыя рукі!

Гэтыя апошнія словы ён у роспачы крыкнуў у буру — і сціх.

Тэо хацеў неяк вывесці яго з прыгнечання, але не знаходзіў слоў. Толькі праз некаторы час ён сардэчна звярнуўся да яго:

— І з прастрэленай рукою ты, дружа, можаш многа зрабіць, ой як многа!

— Мусіць, здолею... Але Тэо, дарагі, ты не можаш выратаваць мяне ад маіх думак. Яны грызуць мяне!

Яны зноў глядзелі на разлютаваную стыхію, і на сэрцы кожнага з іх было па-свойму цяжка.

***

Праз некаторы час тату Лео вызвалілі. Ён цяпер пісаў да Тэо. Тэо здзівіўся, што тата Лео, якога ён патаемна любіў, напісаў якраз яму. «Хто ж я такі? Ці мо думае, што толькі я дам адказ? Ён жа заўсёды называў мяне нястомным пісьмапісцам».

«Я мусіў пракалоць сабе шылам, — пісаў тата Лео, — тры дзіркі ў папрузе, інакш бы спалі нагавіцы. Але наўрад ці можна сумаваць па «мясных» егіпецкіх супах, гэта было б глупствам. Я працую, і гэта галоўнае. Упершыню ў жыцці я добра ведаю, на каго я працую. Раней мардаваўся для капіталістаў, цяпер я працую на народным прадпрыемстве. Ведаеш, Тэо, што гэта такое? Ці мо да вушэй тваіх яшчэ не дайшло, якія вялізарныя змены адбыліся ва Усходняй Германіі? Адпачнём вось трохі, ад'ямося і — за работу! Тады жыццё па-сапраўднаму пойдзе ўперад. Скажы Альбіну, хай прыязджае сюды. Работу атрымае адразу. І з палітычнага боку тут спадабаецца. Нарэшце з расколам у рабочым класе скончана. Усе камуністы і сацыялісты цяпер у Сацыялістычнай адзінай партыі. Я ў кіраўніцтве прадпрыемства, і Альбін мне вельмі патрэбен. Гэта ты асабліва павінен сказаць яму. Наколькі я ведаю, ён вернецца толькі тады, калі ўпэўніцца, што будзе карысным, калі ўпэўніцца, што яго чакае праца. А ты, вечны спачувальнік? Ці не паможаш ты нам, спачувальнік, пабудаваць новую радзіму? Што робіць Рыхард? І для яго я маю работу. Яму толькі давялося б трошкі перавучыцца, з-за прастрэленай рукі.

Усяго добрага ўсім вам і прыязджайце хутчэй!

Твой стары сябра
тата Лео».

Тэо пайшоў з лістом да Альбіна.

— Тата Лео піша, каб ты ехаў да яго. Ён мае для цябе работу.

— Вось як? — адказаў Альбін і ажывіўся. — Гэта добра. Я ўсё роўна не ведаю, куды мне трэба. Маіх бацькоў забілі нацысты.

Тэо спалохана сказаў:

— Я гэтага зусім не ведаў. А ты маўчаў?

— Тату Лео я расказаў. А навошта вам усім? Вы ж іх не падымеце.

— Ты яўрэй?

— Не, але мае бацькі палякі ды да таго ж і камуністы. Гэта само за сябе гаворыць. Радзімы ў мяне таксама больш няма. Яна — у руінах. Калі б я умеў па-польску, я б пэўна паехаў у Польшчу. Бачыш, як можа з чалавекам стацца. Я вырас немцам, нягледзячы на маё польскае паходжанне. Ад бацькоў я атрымаў толькі айчыну, класавую салідарнасць. Мне вельмі прыемна, што тата Лео кліча мяне. Я проста не ведаў, дзе б мне атабарыцца, — вядома, не на Захадзе! — але ж дзе? Ты прынёс добрую вестку.

— Многа такіх, якія страцілі ўсіх сваіх блізкіх, — сказаў Тэо. — Пішуць у газеты, што шукаюць знаёмства з дзяўчынай.

— Гэта ад дурноты! — адказаў Альбін. — Аднае толькі асобы — нават, калі яна яшчэ мілая і добрая, — не надоўга хопіць чалавеку. Патрэбны таварышы, з якімі б можна было пагаварыць зусім аб іншым, чым з жанчынаю. Каб жанчына была добрым таварышам па прафесіі, такое здараецца не так ужо і часта. А мне,—Альбін дружалюбна глянуў на Тэо,— патрэбна яшчэ і партыя! Вы, беспартыйныя, зусім не ведаеце, што такое партыя. А пра тое, што яна можа быць чалавеку Радзімай, без якой жыць нельга, — вы нічога не ведаеце. Вы — бедныя, сляпыя істоты.

— Можа быць, — адказаў Тэо. — Я разумею цябе, але сам я не варты гэтага.

Альбін засмяяўся:

— Ты не варты? Якраз таму, што ты ў гэтым сумняваешся, дык варты. Там ты знойдзеш сваё месца.

Тэо не любіў такога роду размоў і сказаў, каб змяніць тэму:

— Ты ведаеш, з Германіі многія пішуць, што сумуюць па палоне, што хацелі б вярнуцца.

У размову ўмяшаўся Рыхард:

— Гэта лайдакі, якія далей свайго носу не бачаць. Як быццам не ясна, што пасля галадухі ўсё палепшыцца, выправіцца і ўжо больш ніколі не зможа прыйсці новы Гітлер — прынамсі, у нас на ўсходзе!

Тэо працягнуў яму ліст:

— Тата Лео кажа перадаць табе, што мае работу для цябе, калі ты згодзішся перавучыцца з-за тваёй рукі.

— Перавучыцца — нядрэнна, — адказаў Рыхард. — Я ўжо тут праходжу курс бухгалтарскага ўліку. А што, уласна, ты, Тэо, будзеш рабіць, калі цябе выпусцяць?

— І не пытай, — дрэнь дый годзе! Дзе ж там знайсці працу дэкаратару, калі нават і матэрыялу няма для дэкарыравання? Пайду куды-небудзь чорнарабочым.

Альбін цікаўна паглядзеў на Тэо:

(Заканчэнне на 4-й стар.).

Выйшлі з друку

У Дзяржаўным выдавецтве БССР выйшлі з друку і паступілі ў продаж наступныя кнігі мастацкай і музычнай літаратуры.

Валянцін Таўлай. Творы. Прадмова Максіма Лужаніна. Мастак А. Лісічнікаў. Тыраж 2700 экз., стар. 404. Цана 70 кап.

Юозас Балтушыс. Праданыя гады. Раман. Пераклад з літоўскай мовы О. Главацкене і А. Астрэйкі. Афармленне В. Валюса і Г. Клікушына. Тыраж 3 600 экз., стар. 260. Цана 60 кап.

Я. Цікоцкі. Вецер веяў. Не нарваў я табе каласоў. Словы А. Русака. Вокладка Л. Прагіна. Тыраж 1 535 экз., стар. 8. Цана 7 кап.

АБ ЧЫМ ШУМЯЦЬ САДЫ

Здарылася мне сёлета восенню быць у раёне вёскі Цянька, непадалёку ад Мінска. І тут прыпыніў маю ўвагу незвычайны пасёлак ля дарогі. Пасёлак — не пасёлак, вёска — не вёска. Уявіце сабе на плошчы каля 26 гектараў раскіданы ўперамежку катэджы і ў рыштаваннях дамы, аўтагароны без колаў, розныя будкі і хлеўчукі.

Ля некаторых дамоў відаць маладыя саджанцы. Сям-там тырчаць зарослі бур'яну. Сярод бур'яну можна было заўважыць маленькія пладовыя дрэўцы, да якіх даўно не дакраналася рука чалавека.

Хто гэты чалавек, падумаў я, што садзіў дрэўцы? Што з ім? Можа, занядужаў ці расчараваўся ў карысці будучага пладовага саду? Чаму закінуў яго, не дачакаўшыся пладоў?

Ля крайняга ад дарогі дома чалавек абшываў сцяну. Разгаварыліся. Пытаемся: што за паселішча? Чалавек аказаўся гаварлівы. Ён расказаў, што гэта калектыўны сад тонкасуконнага камбіната.

Пытаемся далей: чаму забудоўваюцца без усялякага плана? Чаму садаводы будуюць прыватныя дамы? Чаму на некаторых участках расце бур'ян? Як рэагуе на гэта праўленне калектыўнага саду?

— Што праўленне?.. — усміхнуўся чалавек. — Тут сам цар Саламон наўрад ці разабраўся б.

І пачулі мы прыкладна наступнае:

— Наша таварыства садаводаў-аматараў складаецца з 317 членаў. Яны працуюць у 80 арганізацыях горада ды ў розных зменах, належаць да розных прафсаюзных арганізацый. Паспрабуй — збяры іх усіх ды загадай. Каб толькі сабраць, неабходна мець штат работнікаў ды яшчэ дыспетчарскую службу. Вось і выходзіць, што ў нас кожны сам сабе архітэктар. Сёлета Мінскі райвыканком, для страху, аштрафаваў садавода Жалудзько на сто рублёў за самавольнае будаўніцтва, але на гэтым справа і скончылася.

— Мы што, — працягваў наш новы знаёмы, — у нас садаводы сціплыя. А вы паглядзіце, як жывуць яны на ЦЭЦ-2, у «Белмясцпрампраекце» Міністэрства будаўніцтва. Там народ пабудаваўся з большым размахам.

Чалавек казаў праўду. Вось калектыўны сад ЦЭЦ-2 у Асееўцы. Тут пабудавана 22 дамы зімовага тыпу, з печамі, аконнымі рамамі-дубальтамі цёплымі гарышчамі, надворнымі пабудовамі. У кожнага садавода асабістая сядзіба плошчаю па 1.200 квадратных метраў, а ў некаторых і большая. Уваход у сад закрываюць металічныя вароты і сталёвая сетка.

Мы паспрабавалі зайсці ў некаторыя дамы, але на дзвярах віселі цяжкія замкі, з падваротняў скалілі зубы аўчаркі.

Вось гэта сапраўды калектыў! — падумалі мы. Толькі калектыў дробных уласнікаў, што размясціліся за жалезнай агароджай.

Садаводчае таварыства «Белмясцпрампраекта» размешчана ў маляўнічай мясцовасці — Крыжоўцы, непадалёку ад Заслаўскага вадасховішча. Тут таксама пастаўлена каля двух дзесяткаў цёплых дамоў, у тым ліку і з бярвення, з верандамі і надворнымі пабудовамі. У некаторых дамах агульная плошча складае да 24 за 35 квадратных метраў. За прыватную сядзібу пад пладовы сад кожны... плошчу зямлі ў многіх членаў да гэтага часу складае ад 700 да 1.000 квадратных метраў, што намнога перавышае ўстаноўленую норму.

А як выкарыстоўваюцца гэтыя ўчасткі? Агрономы-садаводы сцвярджаюць, што на 600 квадратных метраў можна пасадзіць 10—12 дрэў. Тут жа многія насадзілі па 40—50 пладовых дрэў, да столькі ж пладовых кустоў. Сапраўды, апетыт прыходзіць у час яды!

Што ні кажы, а тут у наяўнасці — прыватная гаспадарка. Не дзіўна, што прыём новых членаў таварыства сустракае ў штыхі.

Работа ў садзе на свежым паветры — прыемнасць. Якія вялікія магчымасці закладзены ў калектыўных садах для садаводаў-аматараў! Можна расціць новыя гатункі пладовых дрэў, ягаднікаў, разводзіць кветкавую гаспадарку, выхоўваць працоўныя навыкі ў школьнікаў, ствараць гадавальнікі для азелянення тэрыторый фабрык, заводаў, двароў, арганізаваць турысцкія базы, пансіянаты для масавага адпачынку.

Але якая можа ісці пра ўсё гэта гаворка ў садовых таварыствах, якія ператварыліся ў прыватныя гаспадаркі і груба парушаюць закон аб калектыўных садах?

Згодна законапалажэння, землекарыстальнікамі ўчасткаў, выдзеленых прадпрыемствам і арганізацыям пад калектыўныя сады, павінны быць таварыствы рабочых і служачых, а не прыватныя асобы. Гэта вядома ўсім праўленням садаводчых таварыстваў, але, як яно выконваецца некаторымі арганізацыямі, мы з вамі пераканаліся ўжо. І такіх арганізацый нямала.

У прыгарадах Мінска — 35 калектыўных садоў. Амаль усе яны падзелены на асобныя ўчасткі і апрацоўваюцца кожным садаводам індывідуальна.

Няблага ўладкаваліся на калектыўнай зямлі прыватнікі з Мінскай ЦЭЦ-2...

У многіх садах, пры патуранні праўленняў таварыстваў, і цяпер будуюцца прыватныя дамы дачнага тыпу. За самавольнае будаўніцтва Мінскі райвыканком аштрафаваў на працягу года многіх садаводаў — агульная сума штрафаў складае 2 тысячы рублёў. На некаторых — А. Сцяпанава, В. Драздова, І. Юдава і іншых штраф накладзены вельмі значны. Але штрафы не дапамагаюць — дух прыватніцтва мацнейшы!

А садаводы-аматары з Камітэта па радыёвяшчанню і тэлебачанню, відаць, проста забыліся на свае сядзібы ў Воўчкавічах.

У гэтым прыватніцкім захапленні многія гатовы несці нават непасільную ношу. Так, у радзе таварыстваў члены іх маюць у карыстанні па 1.000—1.200 квадратных метраў зямлі. Апрацаваць такую плошчу зямлі — гэта ўжо не адпачынак у калектыўным садзе, а цяжкая праца.

Безумоўна, не ўсе садаводчыя калектывы мірацца з прыватніцтвам. Праўленне Мінскага садаводчага таварыства «Паліграфіст» зрабіла рашучы крок па ўкараненню ў рабоце таварыства калектыўных асноў. На пасяджэнні 13 красавіка 1961 года яно пастанавіла наступнае.

Перайсці ў далейшым на калектыўны метад работы па вырошчванню і догляду садоў, гэта значыць без замацавання за асобнымі членамі таварыства ўчасткаў саду.

Усе індывідуальныя ўчасткі саду з 1 мая 1961 г. аб'яднаць у агульны, і фруктовыя насаджэнні на тэрыторыі саду лічыць калектыўнай уласнасцю таварыства.

Членам таварыства катэгарычна забараніць продаж вырашчанай садавіны на рынках і прыватным асобам.

Забараніць пабудову індывідуальных дамоў на тэрыторыі калектыўнага саду. Для арганізацыі адпачынку садаводаў-аматараў у летні час пабудаваць калектыўныя пансіянаты, якія будуць з'яўляцца агульнай уласнасцю таварыства. Садаводам, якія пабудавалі прыватныя домікі, прапанаваць перадаць іх ва ўласнасць таварыства.

Прыклад рабочага калектыву «Паліграфіст» заслугоўвае падтрымкі. Слова «калектыўнае» павінна быць не толькі на шыльдзе садаводчых таварыстваў. Духам калектывізму павінна быць прасякнута ўся дзейнасць гэтых таварыстваў.

Даўно наспеў час перагледзець статут калектыўных таварыстваў садаводаў-аматараў. Цяперашні статут — сур'ёзны тормаз у развіцці калектыўнага садоўніцтва. Ён зусім не адпавядае задачам сённяшняга дня. Прымаючы новы статут, трэба ўлічыць вопыт, які ёсць па вырошчванню і догляду калектыўных садоў. Пакуль што, на жаль, нікім і нідзе гэты вопыт не падагульняецца, садаводы не атрымліваюць патрэбных кансультацый, не маюць пракатнага пункта, дзе б маглі атрымаць патрэбны інвентар і г. д.

Рэспубліканскаму савету прафсаюзаў трэба паскорыць распрацоўку і зацвярджэнне новага статуту, які зробіць калектывы садаводаў-аматараў сапраўды калектывамі, а не арцелямі дробных уласнікаў.

М. ГАРАЙМОВІЧ.

ФІЛЬМЫ Ў СТУДЗЕНІ

У будучым месяцы беларускія кінагледачы ўбачаць рад новых фільмаў. На Маскоўскай кінастудыі імя М. Горкага вядомым кінарэжысёрам Аляксандрам Роу па матывах аднайменнага твора Гогаля пастаўлен мастацкі фільм «Вечары на хутары паблізу Дзіканькі».

Не без цікавасці будзе прагледжана мастацкая кінакарціна «Дарослыя дзеці», зробленая рэжысёрам В. Азаравым на кінастудыі «Масфільм» па сцэнарыю В. Спірынай.

Фільм задуманы ў жанры камедыі і ўзнімае праблему ўзаемаадносін «бацькоў і дзяцей».

Дзеянне каляровай мастацкай кінааповесці «Гады дзявочыя» вытворчасці кінастудыі імя А. Даўжэнкі (аўтар сцэнарыя — Л. Кампаніец, рэжысёр-пастаноўшчык — Л. Эстрын) адбываецца на адным з вялікіх прадпрыемстваў Украіны — Дарніцкім шаўковым камбінаце. У цэнтры падзей — моладзь, якая змагаецца за званне брыгады камуністычнай працы.

«Дзесяць тысяч хлопчыкоў» — так называецца мастацкі фільм, створаны рэжысёрамі Б. Бунеевым і І. Акада на Маскоўскай кінастудыі імя М. Горкага па сцэнарыю А. Барто. Кінакарціна прысвечана дружбе дзяцей Савецкага Саюза і Японіі. У адной з галоўных роляў у фільме здымалася вядомая японская актрыса Іосіка Акада.

Мастацкую кінааповесць аб гераічных буднях маладых савецкіх рабочых, аб нараджэнні новых камуністычных адносін да працы — «Святло ў акне» (аўтар сцэнарыя — Б. Сілаеў, рэжысёр-пастаноўшчык Ул. Корчатаў) — выпускае на экраны рэспублікі Адэская кінастудыя.

У студзені будуць дэманстравацца кінакамедыя «Артыст з Кохана ўкі» вытворчасці кінастудыі імя А. Даўжэнкі, а таксама новыя кароткаметражныя мастацкія кінафільмы «Самагоншчыкі», «Чужы партманет», «Вадзянік», «Вялікія непрыемнасці».

Шырокаэкранная кінааповесць «Будні і святы» вытворчасці кінастудыі «Ленфільм» прысвечана маладым будаўнікам таежнай дарогі, якія па закліку партыі і камсамола паехалі на новабудоўлі сямігодкі.

Будуць таксама дэманстравацца новыя зарубежныя мастацкія кінафільмы «Жыццё змянілася» (Кітай), «Шлях выпрабаванняў» (Венгрыя), «Дзеці фронту» (Чэхаславакія), «Чырвоная сігнальная ракета» (Карэя), «Мост будзе ўзарваны» (Румынія), «Жыццё халасцяка» (ГДР), «Крыжаносцы» (Польшча), «Дзевяты круг» (Югаславія), «Заклік» (Індыя) і інш.

КАДРЫ З ФІЛЬМАЎ: «Вечары на хутары паблізу Дзіканькі», «Святло ў акне», «Гады дзявочыя».

З архіўных паліц

Мінскі дваранін—вынаходца падводнай лодкі

Красавіцкай раніцай 1829 года па сонных вуліцах Пецярбурга прагрукатала арыштанцкая каляска і спынілася перад цяжкай брамай Петрапаўлаўскай крэпасці. Брама расчынілася і жандарскі афіцэр далажыў дзяжурнаму каменданту, што ў крэпасць дастаўлены дзяржаўны злачынца — мінскі дваранін Казімір Чарноўскі.

Пра лёс зняволенага нам удалося даведацца толькі праз сто з лішнім год, калі архівы Петрапаўлаўскай і Шлісельбургскай крэпасцей сталі адкрыты для даследчыкаў і гісторыкаў. Вось што яны расказваюць...

Праз два месяцы пасля арышту Чарноўскі напісаў ліст цару. Ён паведамляў, што з 1825 года працаваў над праектам падводнай лодкі і цяпер прапаноўвае зрабіць такое падводнае судно, якое б магло быць карысным у ваенных і гаспадарчых мэтах. Чарноўскі пісаў, што падводная лодка зможа ўзрываць варожыя караблі, высаджваць дэсанты на тэрыторыі варожых краін, збіраць жэмчуг на дне мора. Чарноўскі не прасіў у цара ні грошай, ні вызвалення з крэпасці. З лістом зняволенага пазнаёміўся цар. Яму было вядома, што за мяжой вучоныя думаюць аб стварэнні падводнага судна, і ў Францыі нават складаўся такі праект. Мо таму ён дазволіў Чарноўскаму напісаць тлумачальную запіску да свайго праекта.

Чарноўскі хутка склаў запіску, якую адразу перадалі генералу корпуса інжынеру шляхоў зносін Базену, чалавеку адукаванаму і таленавітаму. Ён не ведаў, што склаў яе зняволены і, азнаёміўшыся з запіскай, даў такі водгук: «...падводная лодка не задавальняе ўсіх жаданых умоў, аднак вынаходства яе робіць гонар аўтару і, трэба думаць, што яго стараннe і практычныя веды маглі б быць карыснымі пры далейшых даследаваннях і вопытах для ўвядзення і ўдасканалення падводнага суднаходства ў Расійскай імперыі».

Так, цяпер можна з упэўненасцю сказаць, што лодка Чарноўскага з'явілася не толькі вопытам, але і першым сапраўдным праектам, ад якога ў далейшым ішлі вынаходцы рускіх падводных лодак. Судна Чарноўскага перш за ўсё было механічным. Даўжыня яго складала каля дзесяці метраў, шырыня — тры метры. Рухалася судна пры дапамозе вёслаў вельмі арыгінальнай канструкцыі. У сярэдзіне лодкі размяшчаліся скураныя мяхі — своеасаблівыя баласныя цыстэрны і балоны са сціснутым паветрам для ачышчэння атмасферы. Кіраванне пагружэннем і ўсплыццём ажыццяўлялася з дапамогаю рубкі, якая высоўвалася, мела ілюмінатары для назірання за паверхняй мора і ўваходны люк. Узброіць падводную лодку вынаходца прапаноўваў мінай, якая мела моцны выбуховы зарад. Чарноўскі ўпершыню тэарэтычна распрацаваў пабудову перыскопа, які ў нашы дні ёсць на кожнай падводнай лодцы. Але вернемся да зняволенага...

Добры водгук Базена павінен быў, здавалася, дапамагчы вынаходцу. Атрымалася наадварот. У кастрычніку Чарноўскага перавялі з Петрапаўлаўскай крэпасці ў Шлісельбургскую. Камендант крэпасці адабраў у яго ўсе чарцяжы і запіскі, сурова выконваючы інструкцыі ўтрымання зняволеных. Прайшло дзесяць месяцаў, і Чарноўскаму прапанавалі прадставіць свае меркаванні па крытычных заўвагах Базена. У камеру зноў прынеслі паперу і чарцёжныя прылады.

А далей Чарноўскага напаткаў лёс усіх зняволеных: пра яго забыліся. Мінула два з палавінаю гады. У маі 1832 года ваенны міністр запрасіў, у якім стане знаходзіцца работа Чарноўскага. Камендант адказаў, што першы час зняволены ўзяўся за работу з вялікай ахвотай і зрабіў дванаццаць чарнавых планаў. Потым «паказаў сябе не такім старанным» і нават зрабіў замах на сваё жыццё, нанёсшы сабе нажом рану ў шыю. Дзевяць месяцаў Чарноўскі праляжаў у ложку і затым, як паказвае камендант, сам папрасіў забраць ад яго чарцёжныя прылады.

Але зноў прыйшоў запыт з Пецярбурга ад ваеннага міністра. Тады камендант крэпасці папрасіў у Мікалая I дазволу выдаць Чарноўскаму чарцёжныя прылады. Цар дазволіў, толькі папярэдзіў, што адказнасць будзе несці сам камендант. Зразумела, што той знайшоў найлепшым для сябе не ствараць Чарноўскаму ўмоў для работы.

У верасні 1832 года камендант зноў адказаў ваеннаму міністру, што зняволенаму ён ніякіх прылад не даў, але ўгаворваў яго працаваць. Аднак Чарноўскі, па словах каменданта, працуе з вялікай лянотай і за ўвесь час зрабіў толькі план, дадаўшы да яго апісанні.

У 1834 годзе ў журнале крэпасці быў зроблены запіс аб тым, што зняволены мінскі дробнапамесны дваранін Казімір Чарноўскі выбыў у Архангельскую губерню. Так быў пахаваны праект стварэння першай металічнай падводнай лодкі ў Расіі. Засталіся невядомымі не толькі далейшы лёс Чарноўскага, але і прычына, па якой быў арыштаваны вынаходца. У крэпасці не засталося дадзеных аб яго біяграфіі і месцы жыхарства.

Прайшло звыш ста год.

Нядаўна ў архівах Мінска былі знойдзены цікавыя дакументы. На вокладцы папкі значыцца прозвішча: Чарноўскі Казімір. Пажоўклыя ад часу паперкі, падпісаныя дваранскім сходам, маюць дату—1818 год. Некаторыя з іх на польскай мове. Крок за крокам высвятляем біяграфію гэтага чалавека. Нарадзіўся ён у маёнтку Карытніца Ігуменскага павета. У 1824 годзе пераехаў у Пецярбург і паступіў у медыка-хірургічную акадэмію. Быў арыштаваны па даносу за прыналежнасць да тайнай арганізацыі, якая ставіла мэту барацьбы з самадзяржаўем. Гэтай арганізацыяй, відаць, быў нейкі гурток, у які ўваходзіла моладзь з Царства польскага. Вядома стала і тое, што пасля арышту Чарноўскага дапытваў сам Бенкендорф. Затым доўгія гады зняволення і высылка ў Архангельскую губерню.

Нядаўна мы накіравалі ліст у Архангельск. Адтуль паведамілі, што Чарноўскі Казімір Гаўрылавіч жыў у Архангельску непадалёк ад марскога шпіталя. Знойдзеныя дакументы сведчаць, што Чарноўскі быў здольным чалавекам. За час жыцця ў Архангельску ён склаў некалькі цікавых праектаў жылых будынкаў і хутка быў прызначаны на пасаду намесніка архітэктара горада. Губернатар, задаволены ім, запытаў у Пецярбурзе дазволу прысваення Чарноўскаму звання калежскага асэсара, але адтуль прыйшоў адказ вельмі дыпламатычны: Чарноўскі не мае закончанай адукацыі. Толькі па хадатайніцтву губернатара гэтае званне было прысвоена праз год.

У 1839 годзе Чарноўскі пазнаёміўся з двума палякамі, якія былі высланы ў Архангельск за ўдзел у паўстанні 1831 года ў Польшчы. Ён запрасіў іх да сябе на кватэру і там, відаць, адбылася размова аб лёсе палякаў, якія адбывалі пакаранне. Чарноўскі выказаў смелы план уцёкаў з Архангельска і арганізацыі ўзброенага паўстання.

Архіўныя дакументы расказваюць, што знаёмыя Чарноўскага выдалі яго план мясцоваму генерал-губернатару. У Пецярбург была тэрмінова накіравана дэпеша. Адказ прыйшоў хутка. Ён загадваў арыштаваць Чарноўскага, а затым вывезці на пасяленне ў аддаленыя месцы Вяцкай губерні пад суровы нагляд паліцыі. У красавіку 1839 года арыштанцкі вазок імчаў Чарноўскага ў далёкую ссылку.

Ці вяртаўся ў далейшым мінскі дваранін Казімір Чарноўскі да свайго праекта падводнай лодкі, які час жыў ён у Вятцы, ці вярнуўся ў родную Беларусь — пакуль што не вядома.

Г. ГРЭЧКІН,
І. КЛАЗ.

НЕ КАЖЫ «ГОЦ»...

Нядаўна ў Дзяржаўным выдавецтве БССР выйшаў зборнік Міколы Хведаровіча «Перазвон бароў». Зборнік як зборнік. У аўтара ён не першы, і таму, відаць, нікога не здзівіў і не ўзрушыў пры чытанні. Адно кінулася мне ў вочы—верш «Крыжачок». Нешта знаёмае. Дзе я яго чытаў? Пачаў шукаць і знайшоў амаль той самы верш у зборніку Станіслава Шушкевіча «Сарочы церамок», праўда, зусім пад іншай назвай «Сядзіць цвыркун на прыпечку».

Верш М. Хведаровіча ў рукапісу датаваны 1957 годам. Уся ж тая тэксталагічная работа, якая праведзена аўтарам гэтых радкоў і якую чытач здолее правесці сам, кожнага пераканае, што верш, мякка кажучы, запазычаны, калі не сказаць украдзены ў Станіслава Шушкевіча. Вось пераканайцеся самі:

СЯДЗІЦЬ ЦВЫРКУН НА ПРЫПЕЧКУ

Прысеў цвыркун на прыпечку,
Узяў смычок і скрыпачку,
Зайграў польку-патрасуху,
Аж падняў на ногі муху.

Каля печы муха тая
Скача, ножкай выбівае.
А камарык невялічкі
Абувае чаравічкі,
Іх шаўцы два тыдні шылі,
Хоць ідзі танцуй кадрылі.

Скрыпка рэжа крыжачка,
Аж падняла павучка.
Ён да танцаў не ахвочы,
А на муху лупіць вочы.

Кажа муха — Дзі-дзі-дзі,
Да мяне ты не хадзі.
Хіба ж муха табе пара?
Ты насупіўся, як хмара.

Патрасуху скача муха,
А камар бубніць на вуха:
— Дзякуй, муха, за тое,
Што мы скачам абое.

— Ах, бадай цябе пярун! —
Кажа муха камару, —
Не танцуеш, а кульгаеш,
Мне на пальцы наступаеш.

Выбівае ножкай муха,
Вось дык полька-патрасуха.

КРЫЖАЧОК.

(З народнага)

Прысеў цвыркун на прыпечку,
Зайграў цвыркун у скрыпачку.
Смыкам водзіць ён з-за вуха,
Разахвоціў нават муху.

Не сцярпела муха тая
І ўжо ножкай выбівае.
А камарык невялічкі
Скача ў новых чаравічках.

Два шаўцы іх тыдзень шылі
І падкоўкамі падбілі.
Рэжа скрыпка «Крыжачка».
Разбудзіла павучка.

Ён, да скокаў не ахвочы,
Вытрашчыў на муху вочы,
Ну, а тая гоц ды гоц —
Нават блізка не падходзь.

Хіба ж муха табе па́ра?
Ты страшэнная пачвара,
Ні вусоў, ні барады,
Клышаногі і худы...

Вырабляе ножкай муха,
А камар бубніць на вуха:
— Дай, пажэнімся, кума,
А што муха ты — дарма...

Але муха не зважае,
Выдрыганцы вырабляе.
Потым кажа камару:
— А няхай цябе пярун.

Я ж табе не па́ра, хлопча,
Ты мне пальчыкі адтопчаш,
Крыва ножкаю грабеш,
Разысціся не даеш...

Аж грыміць падлога глуха —
Крыжачка танцуе муха,
І ўпрысядку на двары
Скрозь таўкуцца камары.

Рэдакцыя часопіса «Полымя», якая змясціла ў 12 нумары Хведаровічаў «Крыжачок», заўважыла гэта, на жаль, тады, калі нумар выходзіў у свет, і не здолела зрабіць адпаведныя каментарыі.

Мабыць, упэўнены, што верш Ст. Шушкевіча мае добрыя мастацкія якасці, М. Хведаровіч даў яму высокую эстэтычную ацэнку, прыпісаўшы «З народнага». Аднак гэтую прыпіску не трэба разумець у літаральным значэнні, быццам падобны твор бытуе ў народзе. Ст. Шушкевіч запазычыў толькі першы радок з народнай творчасці. А вось Хведаровіч запазычыў у Шушкевіча ўвесь верш, для прыліку перарабіўшы толькі некаторыя радкі.

Найбольшае разыходжанне, як заўважыць чытач, прыпадае на пятую страфу, дзе замест «дзі-дзі-дзі» пастаўлена «гоц ды гоц», відаць, у сувязі з рыфмоўкай са словам «прыходзь», якое ў аўтарскім вымаўленні павінна гучаць «прыхоц».

Мы не маем магчымасці ў гэтай кароткай нататцы ахарактарызаваць прыёмы аўтара ўсебакова. Хто хоча пазнаёміцца больш падрабязна з метадамі творчасці М. Хведаровіча, даводзім да ведама, што ў архіве аддзела крытыкі рэдакцыі «Полымя» ляжыць і друкаваны адбітак набору ўспамінаў М. Хведаровіча пра Эд. Самуйлёнка. Публікацыю іх рэдакцыя затрымала ў самы апошні момант, калі выявіла амаль поўную ідэнтычнасць іх з матэрыялам таго ж аўтара, змешчаным чатыры гады назад (гл. «Удумлівы мастак», «ЛіМ», 24 ліпеня 1957 г.). Можам яшчэ параіць звярнуцца да верша Тацыяна Табідзе, які па «недагляду» Міколы Хведаровіча быў выдадзены за яго, Хведаровічаў, верш. Пакуль будзе праводзіцца такая тэксталагічная работа, рэдакцыя часопіса «Полымя» вырашыла паведаміць праз друк яе першыя вынікі.

Ан. КЛЫШКО.

ВАЙНА БЕЗ БІТВЫ

(Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.).

— А хіба тата Лео не пісаў, што мае і для цябе месца?

Тэо быў ашаломлены. Гэтага ў яго і ў галаве ніколі не было. Холадна ён адказаў «не» і пайшоў з палаткі.

Кветнікі ніхто больш не даглядаў — усё занядбалася. Адных вызвалялі з лагера, другіх перасялялі. Таму ўжо ніхто і не клапаціўся аб кветках.

Тэо радаваўся, што тата Лео піша яму аднаму і перадае свае пажаданні другім праз яго. Пытанне Альбіна вырвала ў яго гэтую радасць. Тата Лео пісаў яму, значыцца, таму, што Тэо быў надзейны, што абавязкова адкажа яму, — і больш таго нічога. Тэо зноў адчуў, што таварышы не цалкам прымаюць яго. Гэта было балюча, больш балюча, чым ён уяўляў сабе. Тут у лагеры і гаварыць няма чаго аб характве і чысціні, а ён да гэтых рэчаў больш прыхільны, больш, чым другія. Гэта, мусіць, ад прафесіі, да якой ён, на жаль, не мог вярнуцца.

Такія думкі рабілі яго побыт у лагеры асабліва бязрадасным. Вярнуўшыся ў палатку, ён дастаў паперу і напісаў тату Лео ліст з адказамі Альбіна і Рыхарда. Неяк нязвыкла добра плылі з пяра словы. А перачытваючы ліст, дзіву даўся, якім палкім ён атрымаўся. Пра боль ягоны і здагадацца нельга.

У гэты час у лагеры пачалася грандыёзная афарбовачная кампанія. Палонныя насілі шэрую уніформу. А тут загадалі змяніць колер — шэры на вінна-чырвоны. Новая вопратка была недабраякасная, і палонныя перафарбоўвалі свае рэчы, пераважна ў цёмнаруды або цёмна-сіні колер. У Тэо была добрая уніформа, якую падарыў яму англійскі маёр, калі Тэо служыў у яго. Тэо пад гарачым егіпецкім сонцам раздзеўся ледзь не дагала, апусціў сваю уніформу ў бочку і пафарбаваў яе на светла-карычневы, што таксама глядзелася някепска. Рукі яго яшчэ некалькі дзён былі ў гэтай дзівоснай фарбе.

Таварышы, якія запісаліся ў Кірэнаіку, чакалі тым часам адпраўкі. Толькі праз тыдзень прыйшло запатрабаванне ўсяго на трох чалавек. Астатнія прадалі свае рэчы, а грошы праелі і праматалі. І цяпер вось, панурыя, сядзяць пры сваіх пустых куфэрках.

Альбін тужлівымі вачыма пазіраў на паніклых таварышаў. З часу ад'езду таты Лео ён яшчэ больш, чым раней, злаваўся, нерваваўся. Цяпер, павярнуўшыся да Польдзі, змераў яго вачыма і непрыязна прамовіў:

— І Тэо таксама хочаш завербавацца у тую сваю Кірэнаіку?

Польдзі сядзеў, утаропіўшыся перад сабою, — хто яго ведае, якімі думкамі заклапочаны. Ён шырока раскрыў вочы і толькі тады сабраўся з думкамі.

— Я ж і сам туды выбіраўся!

— Так, ты! — пагардліва адказаў Альбін. Ты, як нацы, завярбуешся хоць да д'ябла ў пекла— усё табе нішто!

Тэо аж спалохаўся такога неспадзяванага нападу Альбіна. Ды і астатнія ў палатцы ўважліва паглядзелі на абодвух.

Польдзі горача адказаў:

— Нацы, нацы! Здаецца, ты яшчэ не ўцяміў, што ледзь не ўсе тут у лагеры нацы, хоць і не плявузгаюць аб гэтым уголас.

— Некаторыя бадай што і сапраўдныя нацы, — адказаў Альбін, — але большасць проста ніхто. І ты, Польдзі, — калі заглянуць у тваё нутро, дык ці багата ў табе таго пераканання? — Альбін перавёў дыханне і ўтаропіўся на цёмную пляму на сцяне палаткі. — Нацы тут не нацы — усё роўна паедзеце назад у Германію; праўда, цяпер яна стала зусім іншай краінай. І нікога з вас не ўпікнуць ніколі і не перашкодзяць заняць калі-небудзь добрую пасаду!

Сказаў ён гэта на такім сумленным сур'ёзе, што ніхто не запярэчыў.

Альбін загаварыў з запалам:

— Вярзеце тут такую лухту і ні слова пра тое, што важна. Гэта вам не з рукі! Заўсёды каторы што больш сур'ёзнае, тады вы ў момант дастаеце са старое скрынкі які-небудзь сальны анекдот — абы толькі не думаць. Але ж павінны вы калі-небудзь выказаць і сваё тлумачэнне.

Тэо не разумеючы глядзеў на Альбіна. Ён баяўся не толькі Альбінавай гарачнасці, але і за яго самога. Наўрад ці доўга стануць хлопцы спакойна выслухваць такія дакоры.

— Пошта! Пошта прыйшла!

Адзін падняўся, пазяхнуў, пацягнуўся. Напружанне пачало спадаць.

Тэо атрымаў адразу два лісты ад Лені. У першым яна пісала пра розную хатнюю драбязу, пыталася, калі яго, нарэшце, вызваляць. Другі—зусім у другім тоне.

«Я працую цяпер на фабрыцы зваршчыцай. Зроду б не падумала, што можна ганарыцца такой прафесіяй. Мо гэта таму, што нам заўжды расказвалі, нібыта гэта толькі мужчынская работа. Цяпер я яшчэ ведаю, як зусім інакш адчуваеш сябе, калі працуеш у калектыве. Ты таксама б мог пайсці на такое прадпрыемства. Дэкаратарам, праўда, пакуль што працы няма, як ты надоечы і сам пісаў. Ці ведаеш ты, кім ты будзеш працаваць?».

Тэо борздa схаваў гэты ліст у кішэню. Не хацелася, каб Рыхард або нават і Альбін убачыў яго. Яны напэўна таксама спытаюць, дзе ён збіраецца працаваць. Так, калі б тата Лео запрасіў яго працаваць на яго прадпрыемстве! Хаця ж ён і Польдзі не запрашаў,— ці мо ён ставіць яго, Тэо, на адну дошку з Польдзі, нацыстам? Гэта было б несправядліва.

Ужо тры гады як Тэо ў палоне. У ліпені 1948 вызвалілі вялікую групу. Зноў ён не трапіў у спіс. Праз некалькі дзён адправілі ўсіх астатніх. Пагрузіліся ў цягнік, які стаяў на пуцях непадалёку ад лагера. На развітанне выйшлі ўсе англійскія афіцэры. Яны махалі рукамі і фуражкамі...

Загрымеў, заляскатаў якарны ланцуг. Пасля загуў глухі гудок. Хлопцы схіліліся на рэлінг і махалі афіцэрам, якія яшчэ стаялі на набярэжнай, разглядалі верфі, рэкламы на швейныя машыны «Singer» на вялізарным будынку, вялікія і малыя судны. Чым далей адплывалі ў мора, тым больш свяжэла паветра. Вось ужо толькі рыбацкія лодкі плывуць насустрач.

Змяркалася, але ніхто не ішоў спаць. Цемната згусцілася, і ліхтары Порт-Саіда зацямніліся, а пасля, калі адплылі далей, зноў расплыліся, пакуль зусім не зніклі ў невядомасці ночы.

На трэці дзень па правым борце ўбачылі горы. Тэо глядзеў на далікатныя абрысы — гэта быў Крыт. Там ён з Гольмам некалі наведваў грэкаў, сам яшчэ дзіця, дарыў дзецям цукеркі і пацеркі. Як даўно было гэта! Сем год. З таго часу ён нічога не зрабіў, толькі згубіў час, наўмысна, як гультай, без мэты.

Капэла з былога лагера ЮНРРА грала ззаду яго мелодыі з аперэт.

Тэо заўважыў, што нехта падышоў да яго і таксама схіліўся на рэлінг. Гэта Рыхард, напружанасць твару якога цяпер вельмі кінулася ў вочы.

— Не цярплю гэтага скуголення! — сказаў ён.—Ты любіш аперэты?

— А што ж застаецца яшчэ? — абараняўся Тэо.

— Як, больш нічога не застаецца? — запярэчыў Рыхард. — Перад намі яшчэ ўсё жыццё.

— Я не ведаю. Ды і табе, мяркую, не так лёгка. Цяпер, пасля таго, як сем год біў лынды без работы, трэба пачынаць нанава, а я нават не ведаю, з чаго пачынаць.

— Я разумею, Тэо, маё становішча яшчэ горшае, чым тваё. Ты не зрабіў такога глупства! — Ён паказаў на сваю знявечаную руку.— Як бы я хацеў здаровымі рукамі будаваць нашу спустошаную Германію,—а магу толькі запісваць вынікі работы другіх—лічбы.

Каб хоць трохі суцешыць яго, Тэо сказаў:

— Нас усіх гняце і ціснe гэтая праклятая вайна, нават калі ўжо даўно скончылася.

— Ты бачыш толькі цяжкасці, Тэо. Але я не магу так думаць,— мяне проста верне ад гэтага. Ты ведаеш, я б яшчэ пайшоў на адну вайну — добраахвотна! — калі б трэба было.

Тэо не разумеючы ўтаропіўся ў яго.

— Я не жартую з цябе. Ты ж сам мне з павагай расказваў пра партызанаў.

— Вядома ж, на іх баку праўда.

— Знаеш, калі нам навяжуць вайну—не ведаю хто і адкуль, — у якой на нашым баку будзе праўда, я буду змагацца. А ты хіба не?

— Я яшчэ павінен падумаць, ды і вайны такой яшчэ няма. Зараз я толькі ведаю, што павінен мяняць сваё жыццё.

— Як ты думаеш гэта зрабіць?

— Ах, Рыхард, мяне і турбуе якраз тое, што я не ведаю! Але нельга так бясплённа жыць далей, як мы жылі.

Пераклад з нямецкай мовы.

«АДЗІН ГОД»

Так называецца новы спектакль, прэм'ера якога адбылася днямі ў Дзяржаўным тэатры імя М. Горкага. П'еса прысвечана выхаванню савецкага чалавека. Спектакль паставіў рэжысёр М. Співак. Мастак В. Галубовіч. Ролі выконваюць артысты Р. Качаткоў, Ю. Сідараў, З. Асмалоўская і інш.

Галоўны рэдактар Нічыпар ПАШКЕВІЧ.

Рэдакцыйная калегія: Заір АЗГУР, Аляксандр БУТАКОЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Аркадзь МАРЦІНОВІЧ (адказны сакратар), Пятро ПРЫХОДЗЬКА, Раман САБАЛЕНКА (намеснік галоўнага рэдактара), Мікола ТКАЧОЎ, Янка ШАРАХОЎСКІ, Іван ШАЦІЛА, Рыгор ШЫРМА.

Саюз мастакоў БССР з глыбокім жалем паведамляе аб заўчаснай смерці мастака СЯМЁНАВА Ігара Васільевіча і выказвае спачуванне сям'і нябожчыка.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара—3-25-25, аддзела літаратуры—3-22-04, аддзела мастацтва—3-24-62, аддзела культуры—3-20-54, выдавецтва—3-19-52, бухгалтэрыі—3-11-03.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць два разы на тыдзень: у аўторак і пятніцу

АТ 00509

Друкарня выдавецтва «Звязда».